1

Sosyalist Feminist

KAKTÜS

K Yayınları

Sosyalist Feminist
KAKTÜS

K. Yayınları
Sosyalist Feminist KAKTÜS
Sayı 7, Haziran 1989

*

Yayın Kurulu
Banu Paker, Gülnur Savran, Nalân Akdeniz, Nesrin Tura, Sedef öztürk

*

Sahibi
Canan Bayraktutan

*

Yazı İşleri Sorumlusu
Nesrin Tura

*

Kapak Düzeni
Kevser Çoruh

*

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Yayınevi Tel:512 39 88

*

Baskı
Bizim Ofset

*

Yazışma Adresi
Barboros Bulvarı, Hüsnü Savman Sok. Ömeroğlu Apt. No.12/3
Beşiktaş/İSTANBUL
Tel: 159 16 28

*

Açık olduğu günler:

Çarşamba	Saat: 16.00-20.00
Cumartesi	Saat: 12.00-17.00

*

Abone Koşulları

Yıllık	**TekSayı için**
10.000 TL.	2.000 TL
20 $	3.50 $
35 DM	6 DM
12£	2.5 £
115 FF	20 FF

*

Abone ücretinizi T.İş Bankası A.Ş. 1041 Pangaltı/İSTANBUL Şubesi
Sedef Öztürk 300-0523365 No.lu hesaba yatırabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

Bu Sayı Çıkarken 5
Okuyucu Mektubu 6
'Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi"nin Düşündürdükleri
Gülnur Savran 8

TARTIŞMA
Çevrecilik, Anti-Nükleer Hareket ve Feminizm
Ayşenur Köküöz 13
Yeni Bir Kimlik Ararken Ahlâkçılığa Düşmemek
Barış Tütün 18

ALMANYA DOSYASI
Duisburg Türkiye'li Kadınlar Toplantısı Üzerine Notlar
Nuran Sarıca 21
1980'ler Türkiyesinde Kadın
Fadime Gök 25
Bir Saldırının Ardından
Gülay Toksöz 28
Cadılarla Dayanışmak
Gülnur Savran 30

Bir Başka Kadın Ağlamaz mı?
Nural Yasin 32
Kız Çocuk Annesi Olmak
Deniz Türkali 34
Güzel Kimdir?
Yelda İzgü 39
Kız Yurtları: Hapishanelerimiz
Çemberlitaş Kız Yurdundan bir grup Öğrenci 42
Kadınlar Bütün Yaşam Boyunca Eziliyor
Dagens Nyheter Gazetesi (Çev: Vahide Yılmaz) 45

TOPLANTI, HABER
Radikal Feminizm
Sedef Öztürk 48
Geri Çekilmeyeceğiz!
SF KAKTÜS 50

I.KADIN KURULTAYI
I. Kadın Kurultayı Kapanış Bildirgesi
Kadın Platformu 52
Kaktüs Dergisinden Kadınların Kurultay'da Verdikleri Tebliğler 54

K. Yayınları
Sosyalist Feminist KAKTÜS
Sayı 7, Haziran 1989

*

Yayın Kurulu
Banu Paker, Gülnur Savran, Nalân Akdeniz, Nesrin Tura, Sedef öztürk

*

Sahibi
Canan Bayraktutan

*

Yazı İşleri Sorumlusu
Nesrin Tura

*

Kapak Düzeni
Kevser Çoruh

*

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Yayınevi Tel:512 39 88

*

Baskı
Bizim Ofset

*

Yazışma Adresi
Barboros Bulvarı, Hüsnü Savman Sok. Ömeroğlu Apt. No.12/3
Beşiktaş/İSTANBUL
Tel: 159 16 28

*

Açık olduğu günler:

Çarşamba	Saat: 16.00-20.00
Cumartesi	Saat: 12.00-17.00

*

Abone Koşulları

Yıllık	**TekSayı için**
10.000 TL.	2.000 TL
20 $	3.50 $
35 DM	6 DM
12£	2.5 £
115 FF	20 FF

*

Abone ücretinizi T.İş Bankası A.Ş. 1041 Pangaltı/İSTANBUL Şubesi
Sedef Öztürk 300-0523365 No.lu hesaba yatırabilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

Bu Sayı Çıkarken 5
Okuyucu Mektubu 6
"Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi"nin Düşündürdükleri
Gülnur Savran 8

TARTIŞMA
Çevrecilik, Anti-Nükleer Hareket ve Feminizm
Ayşenur Köküöz 13
Yeni Bir Kimlik Ararken Ahlâkçılığa Düşmemek
Barış Tütün 18

ALMANYA DOSYASI
Duisburg Türkiye'li Kadınlar Toplantısı Üzerine Notlar
Nuran Sarıca 21
1980'ler Türkiyesinde Kadın
Fadime Gök 25
Bir Saldırının Ardından
Gülay Toksöz 28
Cadılarla Dayanışmak
Gülnur Savran 30

Bir Başka Kadın Ağlamaz mı?
Nural Yasin 32
Kız Çocuk Annesi Olmak
Deniz Türkali 34
Güzel Kimdir?
Yelda İzgü 39
Kız Yurtları: Hapishanelerimiz
Çemberlitaş Kız Yurdundan bir grup Öğrenci 42
Kadınlar Bütün Yaşam Boyunca Eziliyor
Dagens Nyheter Gazetesi (Çev: Vahide Yılmaz) 45

TOPLANTI, HABER
Radikal Feminizm
Sedef Öztürk 48
Geri Çekilmeyeceğiz!
SF KAKTÜS 50

I.KADIN KURULTAYI
I. Kadın Kurultayı Kapanış Bildirgesi
Kadın Platformu 52
Kaktüs Dergisinden Kadınların Kurultay'da Verdikleri Tebliğler 54

BU SAYI ÇIKARKEN

7. sayımızı biraz gecikerek çıkartıyoruz. Bunun bir nedeni 8 Mart hazırlıklarına bağlı olarak özel broşür biçimindeki Mart sayımızın gecikerek çıkmış olmasıydı; bir başka nedeni de 1. Kadın Kurultayı'nın bitmesini beklememiz oldu. Bu sayımızın son bölümünde Kurultay'da **Kaktüs**'lü kadınların verdiği tebliğleri ve Kurultay Kapanış Bildirgesi'ni bulabilirsiniz. Kurultay'la ilgili ayrıntılı değerlendirmemizi yazın çıkaracağımız bir broşürde yayınlayacağız.

Bu sayıdaki diğer yazılara gelince. Gülnur'un "Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi" üzerine yazısı feministler arasında teorik- politik tartışmayı canlandırmayı amaçlıyor. Bildirge tartışmasına katılmak isteyen bütün kadınların katkılarını bekliyoruz.

Avrupa'da yaşayan Türkiyeli kadınların düzenledikleri toplantıların ikincisi Ocak ayı sonunda Duisburg'da yapılmıştı. "Almanya Dosyası"nda Nuran Sarıca'nın toplantı üzerine bir yazısı var.

"Tartışma" bölümünde bize gönderilen iki yazıya yer veriyoruz. Ayşenur'un yazısı, 4. sayımızdaki "Kadınların Görevi Barış Türküleri Söylemek Mi?" adlı yazının ele aldığı sorunlara farklı yönlerden yaklaşıyor. Bu bölümde ayrıca Hacer'in 5. sayımızdaki yazısının bir eleştirisi var. Barış'ın başlattığı "Kadın Kimliği" tartışmasını önemli buluyor ve sürmesini diliyoruz.

Bu sayıda bir de "genç" konuğumuz var: Zeynep çocukların öfkesini dile getiren bir dergi çıkarıyor. İlk sayısını burada yayınlıyoruz.

Kaktüs Mayıs ayında birinci yılını pek de aksamadan doldurdu. Bu bir yıl içinde, gerek **Kaktüs** gerekse Kadın Hareketi olarak gerçekleştirip gerçekleştiremediklerimizin bir değerlendirmesini yapma ihtiyacını duyuyoruz. Bu yüzden, yaz döneminde kendimizi gözden geçirmek ve biraz yenilenmek için 8. sayımızı Temmuz- Ağustos yerine Eylül'de çıkarmaya karar verdik.

Eylül ayında tazelenmiş bir Kaktüs'le karşılaşmanız umuduyla.

SF KAKTÜS

OKUYUCU MEKTUBU

İzmir Giyim Sanayiinden Bir Grup İşçi Kadın Arkadaşın Mektubuna* Cevap:

Sevgili işçi kadın arkadaşlarım,

Bir zamanlar İstanbul'da Akın Tekstil ve Ayyıldız fabrikalarında kısa da olsa bir süre çalışarak, testil işçisi kadınların yaşam şartlarını yakından tanımış ve paylaşmış bir kadınım. Sosyalist-feminist **Kaktüs**'ün bir okuyucusuyum ama aynı zamanda yazıcısı da olmaya çalışıyorum.

Mektubunuzu okuyunca çok sevindim ve heyacanlandım. Çünkü **Kaktüs** sizlerin eline de ulaşmıştı ve sitem ya da eleştiri biçiminde de olsa sizlerden de bir ses gelmişti. **Kaktüs**'teki eksikliği ben de hissediyorum, ancak işçi kadınların sorunlarını en iyi kendilerinin dile getireceklerine inandığım için ve birilerinin onların adına konuşmasının, kendilerini onların yerine koymasının doğru olmadığını düşündüğüm için sessiz bir bekleyiş içindeydim bu konuda. Mektubunuz bana umut verdi. Yalnız sorunlarınıza başkalarının değinmesini beklemek yerine, **Kaktüs**'e sizler yazılar yazmalı, sorunlarınızı dile getirmeli, bunlar ve çözümleri üzerine diğer kadınlarla da tartışmalı ve dayanışmalısınız diye düşünüyorum. Şüphesiz işçi kadınlara yönelik bir gazete sizlerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilir. Ancak böyle bir gazeteyi çıkartma şartları oluşuncaya kadar **Kaktüs**'den bu doğrultuda yararianılabilinir.

Tekstil işçiliği yaptığım 1978-79 yılının üzerinden on yıl geçti; bilmiyorum bu alanda kadınların çalışma va yaşam koşulları üzerinde ne gibi değişiklikler oldu. O zamanlar kadın işçiler, özellikle de genç kadınlar tekstil fabrikalarında çoğunluktaydı. Çünkü işverenler özellikle çok genç ve bekâr kadınları işe alıyorlardı. Çünkü onlar daha dinamiktiler, daha az yıpranmışlardı. Koca, çocuk gibi bağımlılıkları yoktu; daha az hasta olurlar, hamilelik veya çocuklarının hastalığı gibi nedenlerle izin alma durumları olmazdı. Yaşları küçük olduğu için işverenlerin ödeyeceği sigorta primleri daha az olurdu. Çoğu evlenince kendi isteğiyle işten ayrılır, tazminat ödemeye gerek kalmazdı. Onlara aynı işi yapmalarına rağmen daha az ücret verilirdi. Yani durumları her bakımdan işverenlerin daha fazla sömürüp daha fazla kâr etmelerine elverişliydi.

O dönemde, fabrikadaki çalışma şartlarımızı iyileştirmek, daha fazla ücret alabilmek, bilinçlenmek, baskıdan, sömürüden kurtulma yolunda, devrim için, sosyalizm için mücadele verebilmek amacıyla biraraya gelmeye çalışıyorduk. İşverenler aramıza ispiyoncular sokmuşlardı. İhbarlar sonucunda arkadaşlarımız işten atılıyorlardı. Çok dikkatli olmamız gerekiyordu. İşçi komiteleri oluşturmaya çalışıyor, sendikalarda, derneklerde, evlerde toplanıyorduk. Bu komitelere katılanlar genellikle bekâr ve çok genç kadınlardı. Evli olanlar kocaları müsaâde etmediği, kaynana, kayınbaba, ya da dedikodudan çekindiği için ya da çoğunlukla evde onu bekleyen işler ve çocuklar olması nedeniyle katılamıyorlardı. Kızlar baba ve ağabeylerinden korksalar ve baskı görseler de, kız arkadaşlarını ziyaret gerekçesiyle kaçamak yapabiliyorlardı.

* Bkz. Kaktüs. Sayı 5.

Babalar, ağabeyler, kocalar kendileri de işçi olmalarına, hatta birçoğu kendileri de mücadele etmelerine rağmen, kızlarının, kızkardeşlerinin, karılarının aktif mücadeleye katılmalarına doğrudan ya da dolaylı olarak engel oluyorlardı. Kadınların evde oturup, kadın işi olarak görülen ev temizliği, yemek, çamaşır, çocuk bakımı ve benzeri işleri yapmalarına karşın, erkekler geziyor, kahvede oturuyor, isterlerse sendikaya toplantıya da gidiyorlardı. Öyle ya "mücadele erkek işiydi"; "saçı uzun aklı kısa" kadın kısmının erkeklerin arasında ne işi vardı?..

O zamanlar bu duruma isyan edip şöyle sorular sormuyorduk:

Neden bu çifte standart? Neden kadınlar her alanda aşağılanıyorlar, eziliyorlar, ikinci sınıf insan durumundalar?

İşyerlerinde aynı işi yapsalar da neden genellikle erkeklerden daha düşük ücret alıyor kadınlar? Yaşayabilmek için yemek yapmaya, ev temizliğine, çamaşır yıkamaya ve benzeri ihtiyaçları gidermeye erkeğin de ihtiyacı olmasına rağmen neden insanı geliştirmeyen bütün bu işleri kadınlar yapıyor? Çocuklar birlikte kazanıldığı halde ona bakıp büyütmek neden kadının görevi oluyor? Kendinden bekleneni yapmayınca neden dayar yiyor kadınlar? Neden cinsel tacize uğruyorlar? Neden istemeseler de kocalarıyla yatmak zorunda kalıyorlar? Bu "neden"ler çoğaltılabilir.

O zamanlar bizler, kadın işçilerin işçi olarak ezilip sömürülmelerine ek olarak, sırf kadın olmaktan dolayı olan eziliş ve sömürülüşümüze karşı yeterince duyarlı değildik; "kadınların kurtuluşu devrimle olacaktır" yuvarlar lafıyla, mücadelemizi her an, her yerde sürdürmek yerine, bilinmeyen bir tarihe erteliyorduk.

Oysa ki kadın olmaktan dolayı ezilişimiz işçi olarak ezilmeye ve sömürülmeye karşı mücadele vermeyi dahi engelliyordu çoğu kez. O halde bu iki türlü ezilişe karşı mücadelemizi yan yana, içiçe sürdürmek zorundayız. Bunun pratikte nasıl olacağı konusunda benim aklıma ilk anda şunlar geliyor. Örneğin fabrikalarda kadın komiteleri oluşturmalı, kadın temsilciler seçmeli, sendikal mücadelede kadın olmaktan dolayı karşılaştığımız sorunlara ilişkin kendi taleplerimizin de mücadelesini vermeliyiz. Örneğin; İş Kanunu'ndaki, her yüz kadının çalıştığı iş yerine kreş maddesi yerine, "her iş yerine kreş" mücadelesi vermeliyiz. Doğumdan sonra anneler için konan izinin, babalar için de konması mücadelesini vermeliyiz. Yani çocuğun bakımı için anne yerine baba da izne ayrılabilmeli. Fabrikada karşılaştığımız cinsel tacize, sataşmaya karşı komitelerimiz aracılığıyla temsilcilerimiz aracılığıyla teşhir ederek, önlem alarak mücadele etmeliyiz.

İşyerleri dışında da özel gibi görünen aslında hepimizin yaşadığı sorunlarımızı, kadınlık durumumuzdan kaynaklanan problemlerimizi tartışacağımız kadın dernekleri oluşturabiliriz. Diğer kesimlerden olan kadınlarla ortak eylemler, çalışmalar yürütebiliriz.

Sevgili arkadaşlar, sizlerin aklına da muhakkak ki çeşitli fikirler geliyor. Düşüncelerinizi **Kaktüs**'e yazarsanız ve dergi aracılığıyla bir tartışma başlar, yazışmalar genişler ve gelişirse çok olumlu olur inancındayım.

Sevgi ve selamlar...

Hülya Eralp
9.5.1989

OKUYUCU MEKTUBU

İzmir Giyim Sanayiinden Bir Grup İşçi Kadın Arkadaşın Mektubuna* Cevap:

Sevgili işçi kadın arkadaşlarım,

Bir zamanlar İstanbul'da Akın Tekstil ve Ayyıldız fabrikalarında kısa da olsa bir süre çalışarak, testil işçisi kadınların yaşam şartlarını yakından tanımış ve paylaşmış bir kadınım. Sosyalist-feminist **Kaktüs**'ün bir okuyucusuyum ama aynı zamanda yazıcısı da olmaya çalışıyorum.

Mektubunuzu okuyunca çok sevindim ve heyacanlandım. Çünkü **Kaktüs** sizlerin eline de ulaşmıştı ve sitem ya da eleştiri biçiminde de olsa sizlerden de bir ses gelmişti. **Kaktüs**'teki eksikliği ben de hissediyorum, ancak işçi kadınların sorunlarını en iyi kendilerinin dile getireceklerine inandığım için ve birilerinin onların adına konuşmasının, kendilerini onların yerine koymasının doğru olmadığını düşündüğüm için sessiz bir bekleyiş içindeydim bu konuda. Mektubunuz bana umut verdi. Yalnız sorunlarınıza başkalarının değinmesini beklemek yerine, **Kaktüs**'e sizler yazılar yazmalı, sorunlarınızı dile getirmeli, bunlar ve çözümleri üzerine diğer kadınlarla da tartışmalı ve dayanışmalısınız diye düşünüyorum. Şüphesiz işçi kadınlara yönelik bir gazete sizlerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilir. Ancak böyle bir gazeteyi çıkartma şartları oluşuncaya kadar **Kaktüs**'den bu doğrultuda yararianılabilinir.

Tekstil işçiliği yaptığım 1978-79 yılının üzerinden on yıl geçti; bilmiyorum bu alanda kadınların çalışma va yaşam koşulları üzerinde ne gibi değişiklikler oldu. O zamanlar kadın işçiler, özellikle de genç kadınlar tekstil fabrikalarında çoğunluktaydı. Çünkü işverenler özellikle çok genç ve bekâr kadınları işe alıyorlardı. Çünkü onlar daha dinamiktiler, daha az yıpranmışlardı. Koca, çocuk gibi bağımlılıkları yoktu; daha az hasta olurlar, hamilelik veya çocuklarının hastalığı gibi nedenlerle izin alma durumları olmazdı. Yaşları küçük olduğu için işverenlerin ödeyeceği sigorta primleri daha az olurdu. Çoğu evlenince kendi isteğiyle işten ayrılır, tazminat ödemeye gerek kalmazdı. Onlara aynı işi yapmalarına rağmen daha az ücret verilirdi. Yani durumları her bakımdan işverenlerin daha fazla sömürüp daha fazla kâr etmelerine elverişliydi.

O dönemde, fabrikadaki çalışma şartlarımızı iyileştirmek, daha fazla ücret alabilmek, bilinçlenmek, baskıdan, sömürüden kurtulma yolunda, devrim için, sosyalizm için mücadele verebilmek amacıyla biraraya gelmeye çalışıyorduk. İşverenler aramıza ispiyoncular sokmuşlardı. İhbarlar sonucunda arkadaşlarımız işten atılıyorlardı. Çok dikkatli olmamız gerekiyordu. İşçi komiteleri oluşturmaya çalışıyor, sendikalarda, derneklerde, evlerde toplanıyorduk. Bu komitelere katılanlar genellikle bekâr ve çok genç kadınlardı. Evli olanlar kocaları müsaâde etmediği, kaynana, kayınbaba, ya da dedikodudan çekindiği için ya da çoğunlukla evde onu bekleyen işler ve çocuklar olması nedeniyle katılamıyorlardı. Kızlar baba ve ağabeylerinden korksalar ve baskı görseler de, kız arkadaşlarını ziyaret gerekçesiyle kaçamak yapabiliyorlardı.

* Bkz. Kaktüs. Sayı 5.

Babalar, ağabeyler, kocalar kendileri de işçi olmalarına, hatta birçoğu kendileri de mücadele etmelerine rağmen, kızlarının, kızkardeşlerinin, karılarının aktif mücadeleye katılmalarına doğrudan ya da dolaylı olarak engel oluyorlardı. Kadınların evde oturup, kadın işi olarak görülen ev temizliği, yemek, çamaşır, çocuk bakımı ve benzeri işleri yapmalarına karşın, erkekler geziyor, kahvede oturuyor, isterlerse sendikaya toplantıya da gidiyorlardı. Öyle ya "mücadele erkek işiydi"; "saçı uzun aklı kısa" kadın kısmının erkeklerin arasında ne işi vardı?..

O zamanlar bu duruma isyan edip şöyle sorular sormuyorduk:

Neden bu çifte standart? Neden kadınlar her alanda aşağılanıyorlar, eziliyorlar, ikinci sınıf insan durumundalar?

İşyerlerinde aynı işi yapsalar da neden genellikle erkeklerden daha düşük ücret alıyor kadınlar? Yaşayabilmek için yemek yapmaya, ev temizliğine, çamaşır yıkamaya ve benzeri ihtiyaçları gidermeye erkeğin de ihtiyacı olmasına rağmen neden insanı geliştirmeyen bütün bu işleri kadınlar yapıyor? Çocuklar birlikte kazanıldığı halde ona bakıp büyütmek neden kadının görevi oluyor? Kendinden bekleneni yapmayınca neden dayar yiyor kadınlar? Neden cinsel tacize uğruyorlar? Neden istemeseler de kocalarıyla yatmak zorunda kalıyorlar? Bu "neden"ler çoğaltılabilir.

O zamanlar bizler, kadın işçilerin işçi olarak ezilip sömürülmelerine ek olarak, slorf kadın olmaktan dolayı olan eziliş ve sömürülüşümüze karşı yeterince duyarlı değildik; "kadınların kurtuluşu devrimle olacaktır" yuvarlar lafıyla, mücadelemizi her an, her yerde sürdürmek yerine, bilinmeyen bir tarihe erteliyorduk.

Oysa ki kadın olmaktan dolayı ezilişimiz işçi olarak ezilmeye ve sömürülmeye karşı mücadele vermeyi dahi engelliyordu çoğu kez. O halde bu iki türlü ezilişe karşı mücadelemizi yan yana, içiçe sürdürmek zorundayız. Bunun pratikte nasıl olacağı konusunda benim aklıma ilk anda şunlar geliyor. Örneğin fabrikalarda kadın komiteleri oluşturmalı, kadın temsilciler seçmeli, sendikal mücadelede kadın olmaktan dolayı karşılaştığımız sorunlara ilişkin kendi taleplerimizin de mücadelesini vermeliyiz. Örneğin; İş Kanunu'ndaki, her yüz kadının çalıştığı iş yerine kreş maddesi yerine, "her iş yerine kreş" mücadelesi vermeliyiz. Doğumdan sonra anneler için konan izinin, babalar için de konması mücadelesini vermeliyiz. Yani çocuğun bakımı için anne yerine baba da izne ayrılabilmeli. Fabrikada karşılaştığımız cinsel tacize, sataşmaya karşı komitelerimiz aracılığıyla temsilcilerimiz aracılığıyla teşhir ederek, önlem alarak mücadele etmeliyiz.

İşyerleri dışında da özel gibi görünen aslında hepimizin yaşadığı sorunlarımızı, kadınlık durumumuzdan kaynaklanan problemlerimizi tartışacağımız kadın dernekleri oluşturabiliriz. Diğer kesimlerden olan kadınlarla ortak eylemler, çalışmalar yürütebiliriz.

Sevgili arkadaşlar, sizlerin aklına da muhakkak ki çeşitli fikirler geliyor. Düşüncelerinizi **Kaktüs'e** yazarsanız ve dergi aracılığıyla bir tartışma başlar, yazışmalar genişler ve gelişirse çok olumlu olur inancındayım.

Sevgi ve selamlar...

Hülya Eralp
9.5.1989

"KADINLARIN KURTULUŞU BİLDİRGESİ"NİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Gülnur Savran

"Kadınların Kurtuluşu Bildirgesi" (Şubat 1989) feministlerin ortak olarak kaleme aldıkları bir metin. Ancak, çok özet anlatımlardan oluştuğu, neredeyse başlıklar olarak kaleme alındığı ölçüde içi farklı biçimlerde doldurulabilecek bir metin. Bu yüzden de bildirgeyi bu haliyle dondurup bir kenara koymak yerine, üzerinde tartışmaya başlamanın anlamlı olacağını düşünüyorum. Bildirge Türkiyeli feministlerin, bütün kadınların ezilmesinin teorisini yapma yolundaki ilk ortak adımı. Bu teoriyi oluşturmak için, her birimizin bildirgeyi nasıl okuduğumuzu birbirimize anlatmamızı öneriyorum. Bu yazıyı böyle bir iletişimi başlatması umuduyla yazıyorum.

Bana bildirgenin verdiği ilk mesaj, erkek egemenliğinin ve bu egemenlik üzerinde yükselen cinsiyetçiliğin bütünsel ve sistematik bir nitelik taşıdığı. Erkek egemenliği, ev içinden işe, tarih, bilim, sanat, estetik, din ve dilden sokaklara kadar yaşamın her alanında karşımıza çıkan, bizi bütün bu alanlarda boyunduruk altında tutan bir toplumsal ilişki. Bütünsel oluşunun anlamı bu. Öte yandan, çok çeşitli toplumsal kurum ve ideolojiler bu ilişkiyi düzenliyor, yeniden-üretiyor, pekiştiriyor. Bunların arasında devlet, güvenlik kurumları gibi (ağırlıklı olarak ya da salt) baskı aygıtları olan kurumlar da var; tıp, eğitim gibi, baskı ilişkilerini de barındırmakla birlikte başka toplumsal gereksinimleri karşılayanları da. Ama erkek egemen toplumda bütün kurumlar bu egemenliğin taşıyıcılığını yapıyor.

O zaman, böyle bütünsel ve sistematik bir nitelik taşıyan erkek egemenliğinin temeli ne? Bu soruyu başka türlü de sorabiliriz: Baskı aygıtlarının, onların dışındaki toplumsal kurumların ve çeşitli ideolojilerin toplumda düzenleyip yeniden-ürettiği ilişki hangi ilişki? Bildirgenin ilk paragraflarında kadınların emeğine elkonduğu tezi çeşitli yönleriyle dile getiriliyor. Bu paragraflardan hemen sonra ise cinsiyetçi toplumda bedenimize ve cinselliğmize elkonduğu anlatılıyor. Bedenimize

elkonmasının anlamı şu: Cinselliğimiz bize doğurganlığımıza yapışıkmış, hatta ondan ibaretmiş gibi yaşatılıyor; evlilik ve aile hem doğurganlığımızı hem cinselliğimizi kendi içlerine hapseden ve denetleyen kurumlar. Bunun yanısıra, başta tıp ve pornografi olmak üzere her türden bilim, sanat ve kültür üretimi kadın cinselliğinin kadınlara yabancılaştırılmasına yol açıyor. Cinselliğimiz erkek cinselliğine göre ve ona tabi olarak tanımlanıyor.

Bildirgenin yapısı, yani emeğimizle başlayıp, bedenimizden geçerek, sonraki paragraflarda da kimliğimize elkonmasının bu sıra içinde anlatılması, bence şöyle bir mantığı yansıtıyor: Kadınların ezilmesinin temelinde onların emeklerine elkonması yatar; erkeğin, kadının emeği ve ürünleri üzerindeki tasarrufu, cinsiyetçiliği belirleyen temel ilişkidir. Bedenimize ve cinselliğimize (ve giderek kimliğimize) elkonması bu temele dayanır, ya da böyle mümkün olur.

Öyleyse, bildirgenin maddeci bir yaklaşımla kaleme alınmış olduğunu söyleyebiliriz: "Egemenliğe dayalı hiyerarşik ilişkilerin, yani bütün güç ilişkilerinin temelinde insanların emeklerini hangi ilişkiler içinde kullandıkları (başkalarının denetimi altında kullanıp kullanmadıkları), bu emeğin ürünlerinin kime ait olduğu (bu ürünlerin nasıl tüketileceğine kendilerinin mi başkalarının mı karar verdiği) yatar" diyen bir yaklaşımla. Buna göre, toplumdaki bütün kurumlar, erkekler kadınların emeğine elkoyduğu için ve elkoyabilsinler diye cinsiyetçidir.

Ne var ki, bildirgenin başındaki sıralama bu mantığa uymuyor: "Bedenimiz, emeğimiz, kimliğimiz.." diye gidiyor dizi. Bu diziden hareketle farklı bir belirlenim düzenine, farklı bir temel ilişkiye varabiliriz: "Kadınlar doğurgan oldukları için ve bu yüzden bedenlerine elkonduğu için eziliyorlar" türünden bir sonuç çıkarabiliriz. Oysa, benim bildiğim kadarıyla hiçbirimiz bu türden doğalcı, biyolojist bir yaklaşımı benimsemiyoruz. Bedenimizin bu sıralamada emeğimizden önce gelmesi şuna bağlı olmalı: Buradaki sıralama belirleyicilik açısından bir sıralama değil; kadınların kendilerine ait olması gerekirken ellerinden alınan şeyler başka bir ölçüte göre sıralanmış. Yanılmıyorsam bu dizi, her bir kadının kendisiyle en dolaysız biçimde özdeşleştirdiği yanlarından "ben" imgesinin daha karmaşık yönlerine doğru uzanıyor. Kısacası, buradaki ölçüt, **bireyler olarak** kadınların kendilerinin elkonmayı nasıl algıladıkları.

Nitekim, sözünü ettiğim sıralama, bildirgenin yazılışı sırasında da, onu izleyen süreçte de, üzerinde en çok tartıştığımız konulardan biri oldu: Kimimiz emeğin belirleyici bir konumu olduğunu ve sıralamanın buna göre yapılmasını savunuyorduk; bu tür bir "belirleyici ilişki" anlayışına katılmayanlarımız ise, sıralamada emeğin bedenden ve hatta kimlikten sonra gelmesini tercih ediyorlardı. Çeşitli karışıklıklardan sonra ortaya bir ara çözüm çıktı; bütün ara çözümlerin sakıncasını bağrında taşıyan, pek bir sistematiğe uymayan bir çözüm. Ama bu çok önemli değil; çünkü bu dizi bildirgenin yapısını değiştirmiyor. Metnin bütünü bence "emeğin belirleyiciliği" anlayışına dayanıyor.

Şimdi, "kadın emeğine elkonması"na nasıl baktığımı biraz anlatmaya çalışayım. Sorun cinsiyete dayalı işbölümünü anlamak olduğuna göre, herşeyden önce, burada **kadının emeği** ile **erkeğin** ilişkisinin sözkonusu olduğunu belirtmek gerek. İşçi kadının sermaye sahibi ile, ya da köylü kadının ağayla ilişkisi, cinsiyetçi işbölümünün temelini anlamak açısından

bize bir yarar sağlamaz. Böyle olunca, kadının emeğine aile ilişkileri bağlamında bakmak gerekiyor. Burada "aile ilişkileri" ile çok genel birşeyi kastediyorum: Farklı toplumlarda farklı biçimlerde düzenlenen doğurganlık, cinsellik ve kanbağı ilişkilerini. Başka bir deyişle, toplumun biyolojik yeniden-üretimi nasıl sağladığını, insanlığın kendini sürdürmesinin hangi ilişkilerle düzenlendiğini. Kısacası, kadın emeğini doğurganlıkla bağlantısı içinde ele almak gerektiğini söylüyorum.

Ama emeğimize elkonmasıyla bedenimize elkonması arasındaki bu bağlantıyı tek yönlü bir nedensellik ilişkisine indirgemeyi kesinlikle önermiyorum. Bir yandan, bedenimizin özellikleri tek başına emeğimize elkonmasına yol açamaz: Çocuk doğurmakla o çocuğun babasının bakımını üstlenmemiz, o çocuğun babası için tarlada karşılıksız çalışmamız, o çocuğun babasının bakkal dükkanında bütün gün bizim durup hesabı denetleyenin biz olmamamız arasında doğrudan bir bağlantı olamaz. Öte yandan, emeğimize elkonması doğurganlığımızdan ve o doğurganlığın nasıl, hangi ilişkiler içinde düzenlendiğinden ayrı olarak, kendi başına açıklanamaz: Çocuğumuzun babası olmayan (ya da cinsellik, sevgi, kanbağlarıyla bağlı olmadığımız) erkeklerin emeğimize elkoyabilmesi için genellikle bir başka egemenlik ilişkisi gerekmiyor mu?

Öyleyse, kadının emeğine, sözünü ettiğim aile bağlamında kısaca göz atalım. Aile içinde kadınlar neler yaparlar? Çocuklarına bakarlar, onları besleyip büyütürler; kocalarının her türlü bakımını üstlenirler; hasta ve yaşlı akrabalara (özellikle de kocanınkilere) bakarlar; aile kentte yaşıyorsa ve koca küçük tüccar veya esnafsa aile işletmesinde çalışırlar; aile işletmesi yoksa eve iş alıp ev içinde parçabaşı ücretle çalışırlar; aile köydeyse tarlada çalışırlar. **Aile içinde** yapılan bu işlerin karşılığı olarak kadın emeğinin ürününü kendi adına denetlemez; ailenin geçimi bir bütün olarak sağlanmaktadır. Kadın ayrıca aile dışında çalışmıyorsa (ki bunu bir kenara bırakıyorum)(1), geçiminin güvence altında olmasının kadının emeğinin karşılığı olduğu, ortada bir "elkoyma"nın olmadığı ileri sürülebilir. Şayet "elkoyma" en dar anlamıyla, ailenin geçimini sağlamak için gerekli ürün miktarının **fazlası** üzerindeki tasarruf olarak anlaşılıyorsa bu doğru olabilir. Ama erkeğin, kadının emeğini ve bu emeğin karşılığını (aile bütçesi ya da başka biçimler altında) **denetlemesi**, onu belli işleri yapmaya **zorunlu** kılması da bence genel anlamda bir "elkoyma"dır. Kadının emeğini öyle değil de böyle, orada değil de burada harcaması, kendi emeğinin denetimine sahip olmadığı anlamına gelir. Analığa, evişine **mahkum** olmanın başka ne anlamı olabilir? Kaldı ki, birçok durumda ailenin geçimine ayrılan para ile evin erkeğinin kişisel gereksinimlerine (maç gibi, içki gibi) ayrılan para karşılaştırıldığında ortada bir "elkoyma"nın olmadığını söylemek iyice güç.(2)

Bir kez cinsiyete dayalı işbölümünü, erkeğin, kadının emeği üzerindeki denetimi, tasarrufuyla açıkladıktan sonra, artık, kadınların ev dışında ucuz, güvencesiz, düşük statülü işlere mahkum olmalarını anlamak güç değil. Tabii ki sermaye cinsiyetçiliği kullanıyor ve onu yeniden-üretiyor.

Bütün kadınların ezilmesinin kuramlaştırılması, bence, böyle genel ve kapsayıcı bir "elkoyma" (denetleme, zorunlu kılma) kavramından yola çıkmak zorunda. Cinsiyetçilikten bütün erkeklerin maddi çıkarı olduğunu, kadınların sayesinde **kendi işlerinin** bir bölümünü görmekten

kurtulduklarını kavramak için gerekli bu.

Bildirgede, "emeğe elkoyma"nın bu genel anlamının ötesinde hangi kavramları kullanmanın gerekli olacağına ilişkin birşey yok. Bu söylediklerimden hareketle bütün kadınlarla bütün erkekler arasındaki bir "sömürü" ilişkisinden söz edebilir miyiz? "Sömürü" kavramı farklı üretim ilişkileri bağlamında farklı içerikler taşıdığına göre, bence, hayır. Yukarıda sözünü ettiğim çeşitli kadınlar birbirinden çok farklı üretim ilişkileri içinde yer alıyorlar. Aile içinde harcadıkları emeğin anlamı bu ilişkilere göre değişiyor. Tarlada çalışan kadının emeğiyle fabrika işçisi kadının evemeğini, fabrika işçisi kadının evemeğiyle ev dışında çalışmayan kentli evkadınının evemeğini aynı "sömürü" kavramı ile ifade etmek olanaksız. Öyleyse, bütün kadınlar olarak paylaştığımız **ortak** ezilmişliği tek bir sömürü kavramıyla karşılayamayız. Kadın emeği ile erkekler arasındaki ilişkide, bazı durumlarda sömürüden söz edilebilir(3), bazılarında edilemez diye düşünüyorum.

Kadınların farklı toplumsal ilişkiler içinde yer alan farklı aile biçimlerinde emek harcadıklarının gözardı edilmesi, bizi kadınların ezilmesinin tahlilini çok genel ve yüzeysel bir düzeye hapsetmeye götürür. Bu da, birbirinden farklı kadın kesimlerinin özgül gereksinim ve önceliklerini kucaklayamayacak bir hareket olmamıza yol açabilir. Fabrika işçisi kadınların ev içinde yaşadıkları kullanılma, elkonma ile fabrikada yaşadıkları sömürüyü; ya da tarlada kocasına "ırgatlık" ederken, gecekonduya geldiğinde başka bir kadına "hizmetçilik" eden kadının yaşadığı iki farklı sömürü biçimini birbirinden ayırmamız asıl şu yüzden çok önemli: Kadınlar olarak yıkmayı hedefleyebileceğimiz tek bir "ekonomik/toplumsal" ilişki biçimi yok. Kurtuluş mücadelemizin böyle merkezi bir odağının olmayışı, hareketimizi, örgütlenme biçimlerimizi doğrudan belirlediği için bence üzerinden kesinlikle atlanmaması gereken bir nokta.

Öyleyse, hepimizin emeğine, bedenine, kimliğine elkonuyor ama bu elkoyma farklı toplumsal ilişkiler içinde gerçekleşiyor. Bildirgeyi son haline getirirken yaptığımız tartışmalardan biri de, bizim **Kaktüs** olarak bu ikiliği dile getirme kaygımızdan doğdu. Bütün erkekler ebütün kadınların sırtından yaşıyor, bakılıyor, besleniyor; ama bütün erkekler kadınların sırtından sermaye biriktirmiyor. Sermaye ilişkisi farklı ve özgül bir toplumsal ilişki:Bu ilişkide "kadınlar" olarak sermaye sahibi erkeklerin karşısında biz yokuz; erkek ya da kadın işçiler var. Ama bu ilişkinin içinde sermaye sahibi olarak yer alan erkeklerin bu işi de kadınların sırtından yaptığı doğru. Bildirgenin son halinde yer alan, "sermaye biriktirdiklerinde" ifadesinde ısrar edişimizin nedeni bu ayrımı önemsememizdi. Ancak, tarihsel olarak sermaye birikimi (ilksel birikim) ile kadınlar arasındaki ilişki üzerinde ayrıca durulması gereken bir konu. Burada bu kısa değinmeyle yetineceğim. Umarım ileride bunu da tartışırız.

Bildirgenin diğer yanlarını atlayarak (4), cinsiyetçiliğin bütünsel ve sistematik niteliği ile kadınların kurtuluşu mücadelesi arasındaki bağlantıya gelmek istiyorum. Kadınların baskı altına alınması bir "eğitim eksikliği", "geri bir ideolojinin kalıntısı değil; tersine "modern" kapitalist sistemin her alanında kök salmış bir egemenlik ilişkisii; bu yüzden de ancak kadınların her alanda erkek egemenliğine karşı verecekleri mücadeleyle ortadan kalkabilir. Bu mücadelede karşımızda azgelişmiş bir "anlayış" değil, çok

gelişmiş bir devlet, hukuk, aile, ekonomik yapı var. Kurtuluş mücadelemiz bütün bu kurumların dönüştüğü ve tek bir kadının bile emeğine, bedenine elkonmadığı, tek bir kadının bile analık ve evişine mahkum edilmediği, tek bir kadına bile sarkıntılık edilip, dayak atılmadığı, tek bir kadının bile cinselliğinin satılmadığı güne kadar sürecek. Kadınların kurtuluşu bütün toplumsal ilişkilerin kökten dönüşümünü gerektirdiği için, bu mücadele çok geniş kapsamlı ve uzun erimli olmak zorunda.

Sanıyorum, bu da aramızda yaygın olarak benimsenen birşey. Ancak, bütün toplumsal kurumları kapsayan bu köklü dönüşümler için belli bir perspektifimiz olmalı. Kurtuluşumuzu nasıl bir toplumsal ilişkiler bütününde mümkün görüyoruz? Toplumsal üretim nasıl örgütlenmeli ki kadınların emeğine elkonmasını yeniden üretmesin? Nasıl bir toplumsal karar mekanizması kurulmalı ki bu elkoyma olanaklı olmasın?

Bu sorulara vereceğimiz yanıtlar kurtuluşumuzun bir düş olmaktan öte "gerçekçi bir ütopya" olmasının güvenceleri olacak. Kadınların kurtuluşu, daha az kadının dayak yemesi, dayak yiyenlerin gidebileceği sığınakların olması, kadınların bu hukuk sisteminde taraf olabilmeleri, bu devlette yer alabilmeleri, aile içindeki "görevleri" erkeklerle eşit biçimde paylaşmaları gibi (hiç azımsanmayacak) düzelmelerden ibaret değilse ve ancak, başka hiçbir egemenlik ilişkisinin kalmadığı bir toplumda mümkün olacaksa, bu topluma ilişkin bir perspektif oluşturmayı gündemimizde tutmalıyız. Kadınların kapitalist toplumda mı, yoksa yukarıdaki sorularda dile getirdiğim koşulları mümkün kılacak bir sosyalist toplumda mı yaşadıkları kurtuluşları açısından önem taşıyan bir etkendir.

NOTLAR:

(1) Ev-aile dışında ayrıca ücret karşılığı çalışan kadınların evde harcadıkları emeğe elkonmadığını herhalde kimse söyleyemez.

(2) Evişi ve çocuk bakımını ücret karşılığı başka kadınlara yaptıran ve ev dışında çalışmayan çok az sayıda kadının durumuyla ilgili bir nokta: Kocalarının toplumsal statülerini yükseltebilmek için didinip durmaz mı bu kadınlar? Kendilerine ve evlerinin düzenlenmesine harcadıkları zaman ve enerji kendi seçişleri midir?

(3) Kentte aile işletmesinde çalışan ve aile bütçesi üzerinde eşit söz hakkı olmayan kadın da, köyde aile ürününün bir bölümünü pazarda satan adamın (tarlada çalıştığı kuşku götürmeyen) karısı da bence kocaları tarafından sömürülüyorlar demektir.

(4) Önemsemediğimden değil, yazının fazla dağılmaması için.

ÇEVRECİLİK, ANTİ-NÜKLEER HAREKET VE FEMİNİZM

Ayşenur Köküöz

Ben kadın hareketi ve çevreci akımla 1982-1983'te, hemen hemen aynı zamanda karşılaştım. Kadın hareketi ile ilgilenmemde SOMUT dergisinin **Kadın Sayfası** etkili oldu. Aynı dönemde gazetelerde anti-nükleer protesto gösterilerinin küçük haberlerini de izliyorduk. "Batı'da neler oluyor?" gibi bir sorunun peşine takılarak araştırdığım bazı yabancı gazete ve dergilerde okuduğum feministlerle çevrecilerin ilişkisi de bir hayli ilgimi çekti. Hatırlayabildiğim ve izleyebildiğim kadarıyla Türkçe yayınlarda bu konuya, ne ayrı ayrı ne de birlikte değinen hiçbir şey çıkmadı. Ta ki Gülnur'un 4. sayınızdaki "Kadınların Görevi Barış Türküleri Söylemek mi?" başlıklı yazısına kadar.

Gerçekten de "solun bir bölümü" ve "Batı'daki kadın hareketi içinde yer alan çeşitli feminist gruplar"ın sürdürdükleri anti-militarist ve silahlanma karşıtı mücadelelerin fanatikliğine karşı, zorunlu bir uyarı/eleştiri bu. Çünkü, bu mücadele, sosyalizm mücadelesinin önüne geçirilecek olursa, edinilebilecek kazanımlar ya en başından kaybedilir ya da cinsiyetçi kapitalist sistem içerisinde erimeye mahkum olur. Eğer sözkonusu olan yalnızca "barış mücadelesine tanınan mutlak öncelik" ise Gülnur bu önceliğin çürütülmesi için gerekli olanları söylemiş. Ama bununla birlikte anti-militarist hareketle bazı feminist ve çevreci akımların ilişkisinin bir başka yanını da vurgulamak gerekiyor. İfadesini en iyi anti-nükleer mücadele içinde bulan bu ilişki, feminizm ve çevreci akımlar ile anti-militer ve anti-otoriter mücadele arasındadır. 1983-1984'te birkaç arkadaşımla birlikte yaptığımız retrospektif bir araştırmanın elimde kalan notlarına dayanarak:

Nükleer güç/enerji, doğal kaynakların son 20-30 yıldır giderek artan bir ivme ile tükeniyor/tüketiliyor olması sonucunda geliştirilen alternatif enerji kaynakları arasından seçildi. Diğerleri, başta güneş enerjisi olmak üzere çeşitli doğal kaynaklardı. Bunlar içinde nükleer enerjiyle en çok çekişen güneş enerjisi oldu. Ancak nükleer enerjiden çok daha pahalıya malolacağı öne sürülerek reddedildi. Bu arada ABD'deki bazı politikacılar güneş enerjisini "efemine" buluyorlardı! Nükleer enerjinin seçiminde karar kılan, iktidarda bulunanlarla bunların çevresindeki asker-sivil teknokratlar

oldu. Karar, nükleer enerjinin seçimindeki mantıkla son derece tutarlı olarak, kamuoyuna başvurma gereği bile duyulmadan "yetkili merciler" tarafından alındı. Çünkü **kamu denetiminin olamayacağı** bir yerde kamuoyuna başvurmanın zaten bir anlamı yoktur. Çevre sorunları konusundaki ilk tartışmaları başlatan Roma Kulübü'nün kurucusu olan Aurelio Peccei'nin, **Le Sauvage**'ın başyazarı Alain Herve'le yaptığı bir söyleşide söyledikleri ilginçti: "Biz değişik enerji kaynaklarının birleştirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Güneş enerjisine ağırlık verilirse, enerji kaynağı küçük insan kümelerinin elinde bulunacak, insanoğlunun erişebileceği yerde duran bir uygarlığın gelişmesini kolaylaştıracaktır. Karşıt savın gerçekleşmesi halindeyse, büyük bir olasılıkla, dünya tam ortada nükleer enerji merkezlerinin bulunduğu, dikenli tellerle çevrili toplama kamplarına dönüşecektir. Bize her gün can veren güneş, gereksindiğimiz enerjiyi de sağlayabilir".

Nükleer enerji yalnızca dünyanın tamamının içinde bulunduğu enerji açığını kapatmakla kalmayıp, toplumsal "enerji fazlası"nı etkisiz kılarak asayişi sağlayabilecek güce de sahiptir. Çünkü nükleer güç santrallarının işleyişi, donanımının karmaşıklığı ve çeşitli riskleri nedeniyle **teknik olarak** her türlü **merkezi denetimi** de gerektirmektedir. Bu santralların kurulduğu her yerde yaşam biçimi de **bu teknik gereği** örgütlenmek durumunda kalır. Örneğin nükleer enerjinin elde edilmesinde hammadde olarak kullanılan uranyumun "anarşistler" tarafından çalınma riskine karşı, santrallardaki güvenliğin militer olarak sağlanması gerektiği konusunda insanlar çoktan ikna edilmiş durumunda. Bu güvenlik önlemlerinin zorunluluğu yalnızca işletme sırasında değil, santralların yapımında ve hatta zamanını doldurunca üretimin durdurulmasından sonra da geçerli. Ayrıca gene **teknik gereklilik** öne sürülerek, santral işçilerinin sendikal hakları da tanınmamaktadır. Amaç sadece enerji açığını kapatmak olsaydı, karar bir başka biçimde de verilebilirdi. Ama geliştirilecek teknolojinin birçok amaca birden hizmet etmesi kuşkusuz tercih edilebilir. Ayrıca amaçların bir tek yaşam alanına değil, birkaçına birden yayılması da tercih nedenlerinden biri olabilir. Bence nükleer enerjiyle güneş enerjisinin farkı burada ortaya çıkmaktadır. Güneş enerjisi, enerji bunalımına etkili bir çözüm getirebilmekle birlikte, atık sorunun olmaması ya da minimum olmasıyla nükleer enerjiden daha üstündür. Üstelik reddedilme gerekçelerinden birinin aksine, merkezlerinin kuruluş maliyeti daha fazla olmasına rağmen, uzun vadede nükleer enerjiden çok daha ucuza gelmektedir. Ama güneş enerjisinin âdem-i merkeziyetçi (desantralize) kullanıma açık olması, emperyalist sistem için düpedüz bir tehdit oluşturmaktadır. Nükleer güçteki çok amaçlılık ise, emperyalizmin gücünü pekiştirmekten başka hiçbir işe yaramaz. Hepimizin bildiği ve dünyanın bazı yerlerinin yaşadığı sağlık ve kaza riskleri de cabası. Bu kadar sıkı bir denetim ağı içerisinde işlemeye başlayan/başlayacak olan bu enerji gücünün ancak militer bir kullanımla ordu-polis devletlerinin varlığını koruyabileceği rahatlıkla öne sürülebilir.

Radyasyonun etkilerini bir katastrof hikayesinin sonuyla birleştirmemekle birlikte, dikkate de almak zorundayız. Radyasyon görülebilir birşey değildir. Küçük dozlardaki radyoaktivitenin etkisinin ortaya çıkması için uzun yılların geçmesi gerekir. Bu nedenle, santrallardan yıllarca sürebilecek radyasyon sızıntısının yaşam üzerindeki sinsi etkisini de

hatırda tutmak gerekiyor. Tasarlanan ve yapımına karar verilen santrallardan birinin, yapım maliyetini düşürmek için saptanan kriterlerden biri hayli ilginçti. Hava trafiğinin hemen hemen hiç olmadığından yola çıkılarak, bir kaza riskinin de bulunmadığı varsayılmış -sanki kaza hep düşen uçaklar sayesinde oluyormuş gibi!- ve duvarların yapımında kalınlık için daha az malzemenin kullanılabileceği karara bağlanmıştı. Bu durumda, güvenlik önlemlerinin askeri güçler tarafından alınmış olmasına rağmen, sızıntı olmayacağını kimse garanti edemez. Bir sızıntı olduğunda çevre sakinlerinin -bu çevrede nasıl sakin olarak kalınabiliyorsa?- bundan haberdar edileceğini de. Aslında nükleer enerji santrallarının riskleri için çok gerilere gitmek ya da varsayımlarda bulunmak gerekmiyor. Zira Çernobil kazası yeteri kadar yakın ve kör gözün bile gördüğü canlı bir örnek.

1970'lerde yükselmeye başlayan çevreci akımlar içinde kadınların en yüksek katılım gösterdiği alan nükleer sorunlar oldu. Örneğin 1980'de ABD'de yapılan bir araştırmaya göre, yüzde 14 oranında erkek kendisini "kesinlikle anti-nükleer" olarak nitelerken, bu oran kadınlarda yüzde 25'ti. Hemen hemen aynı rakamlar İsveç, Fransa ve Almanya için de geçerliydi. Bunun üzerine yapılan anketler, kadın dergileri ve feminist yayınların incelenmesiyle bu ilişkinin radyasyonun kadınlar ve gelecek kuşaklar üzerindeki özel etkilerinin anlaşılmasıyla başladığı görüldü. NAS (Ulusal Bilimler Akademisi)'ın 1980'de yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, bu ışıma ile kadınlar, özellikle meme ve tiroid kanseri bakımından erkeklerden daha büyük bir risk altındalar. Ayrıca hızlı hücre bölünmesi dönemindeki fetüs, özellikle organogeneziste (organ oluşumu-gebeliğin 10.-41. günleri arasında) radyasyona çok duyarlıdır. (Gebeliğin ilk üç ayında röntgen filmi çekilemeyeceğini hatırlayın.) Bu durumda gelecek kuşakların da tehdit altında olduğunu söylemek çok yersiz olmasa gerek.

Çevre ile kadın hareketlerinin 1960'larda eş-zamanlı olarak daha radikal bir tavır almasına ve birçok kadının her iki harekete de katılmasına rağmen, ikisi arasındaki sistematik ilişki 1970'lerde feministlerce geliştirildi. Bundan önce Batı'da yalnızca doğanın bozulmasına karşı tavır alan "tabiatsever" topluluklar vardı. Ama "çevreci akım" denen hareket, 1968 kuşağı içinden çıktı. Ancak bunlar, genellikle kendilerini tecrit etmiş küçük grupçuklar olduklarından "marjinal" olarak kaldılar. 1970'lerin ortalarında ise bu akım, '68'lilerden ibaret değildi. Kapitalizmin gelişmesi ve işbölümünün iyice kökleşmesi, kentlerin "iş merkezleri", "alış veriş merkezleri", "yerleşim merkezleri" gibi bölümlere uğramasıyla, çevrelerinden yabancılaşan insanlar arasında hareketlenme ve kendi yaşam çevreleriyle ilgilenme başladı. Öte yandan uygarlığın ve teknolojinin gelişmesi de neredeyse doğanın talan edilmesiyle özdeşleşince, çevreci akım sorunun doğa ile ilgili boyutunda en çok hızı ve nükleer enerji sorunuyla birlikte de popülerleşerek politik bir içerik kazandı.

1970'lerde **Kadın Hareketi**'nin içinde birleşen feminist gruplar kadın-doğa ilişkisini çeşitli açılardan incelemeye başladılar. Mary Daly, Sherry Ortner ve Susan Griffin gibi bazı feministler, kültürlerin çoğunun temelde erkek-egemen cinsiyetçi kültürler olduklarını ve kadını doğa ile özdeşleştirerek belirli biçimlerde lekeledikleri fikrini işlediler. **Kadın da doğa gibi kullanılabilir, yararlanılabilir bir malzemedir** yaklaşımı, kadını

bir nesne konumuna indirgiyordu. "Kısacası erkekler neye egemen olmak istemişler ve (ama iyi ama kötü sonuçlarla) olmuşlarsa, onu doğal ya da doğanın bir parçası olarak tanımlamışlardır". Merlin Stone, Dolores La Chapelle ve Adrienne Rich gibi başka feministler de bu fikri paylaşarak kadının daha yüksek bir statüye sahip olduğu, Tanrıçalara ve Toprak Ana'ya tapınılan çağlara sembolik yapıdaki bir devrimle geri dönülerek "erkek egemen teknoloji kültürü"nün dönüştürülebileceğini ileri sürdüler. 16. yüzyılda hakim olan animist doğa anlayışı, bir sonraki yüzyılda yerini bilime bırakarak doğanın "evrensel tanrıçalık" mertebesinden büyük bir düşüşe uğramasına ve bir "makine" olmasına yol açmıştı. Bilim ise bu makineyi kullanma "tekniği'ydi. Böylesi bir söylemden yola çıkan feministler üretkenlik, doğurganlık, besleme, yaşamı koruma, şefkat gibi "kadın değerleri"ni yücelterek sembolik bir devrimi hedeflediler. Başka feministler erkek egemenliğinin dilde yerleşmiş olan sembollerinin önemini paylaşmalarına rağmen, sembolik yapıdaki devrimin, ümit dolu olsa da, baskının geleneksel biçimlerini kuvvetlendirme tehlikesinin olduğunu da vurgulamaya çalıştılar. "...'bâkir topraklar', 'doğa ana üzerinde erkek savaşı' gibi deyişlerde kesin olan kadın-doğa özdeşleştirilmesi, hem kadını hem de doğayı pasif ve itaatkâr kılan cinsel saldırı niteliğindeki imalardır". Bu feministler, yeni semboller ve yeni bir dil ihtiyacının apaçık olmasına rağmen, toplumsal, cinsel ve ekonomik yapılarda **eş-zamanlı** bir devrim olmaksızın sembolik yapıdaki devrimin yenilgiye mahkum olduğunu savunuyorlardı. Çünkü, Gülnur'un da dediği gibi, "**En** gerici-tutucu ideolojiler hep bir tür doğalcılığa dayanırlar".

1980'li yıllarda kadın ve doğa sorunlarına yaklaşımlar çeşitli toplantı, konferans ve kurslarda ele alınarak **ekofeminizm** kavramı geliştirildi. Radikallerin öncülüğünü yaptığı bu akım, kadının yaşamın her alanı ve anıyla otonom bir ilişki içinde yaşadığı ve kadınlarla birlikte bütün azınlıklara karşı olan modern toplumun kurumlarını değiştirip dönüştürmede aktif olmaları ve yaratıcı kapasitelerini dünyayı gelecekte de yaşanabilir kılmakta kullanmaları gerektiği sonucuna vardılar. "İnsanların daha iyi bir dünyada daha mutlu yaşaması" fikrinin bir mit olmaktan öte gerçekleştirilebilir bir istek olduğu görüşü etrafında birleşen kadın ve erkekler, yerel ve bireysel sorunlardan yola çıkarak birarada eylemler geliştirmeye başladılar. Amerika ve Avrupa'da desantralize ağlar içinde biraraya gelen bu gruplar, herşeyin erkeksi olduğu bu dünyada temelde **anti-terör** nitelikli protesto biçimini bir **yaşam biçimi** olarak kabul ettiler. Kadınıyla birlikte dünyanın kurtuluşuna kadar da bu tavırlarını sürdürmeye karar verdiler.

Anti-nükleer mücadele içindeki feminist söylem biyolojist yaklaşımlardan sosyalist devrimci tavra kadar geniş bir çeşitilik gösterdi. "Çok çeşitli biçimler (cins rolleri üzerine kitaplar ve gazeteler, ABD'deki ve dünyanın başka yerlerindeki kadın hareketleriyle ilgili bilgiler veren haber bültenleri vb.) alan yeni bir feminist edebiyatın ortaya çıkması da feminist kavgayı geliştirmek ve cinsiyetçiliği her karşılaşılan yerde teşhir etmek için benimsenen mücadele biçimlerinden biriydi". Irza tecavüzden (dünyanın ırzına da tecavüz) militarizm, ırkçılık, cinsiyetçilik, eşcinsellik, sınıflar, vesayet altında olanlar, sakatların ve akıl hastalarının toplumdan tecrit edilmesi gibi çok çeşitli temalar kullandılar. Örneğin Fransız şarkıcısı Chantal Grimm, "Göçmen İşçilerle Anti-Irkçı Dayanışma Günü"nde "Bay

Herkes" adlı şarkısında, hatırlayabildiğim kadarıyla, şunları söylüyordu: Bay Herkes ırkçı değildir, ama bu kadar göçmenin biraz fazla olduğunu söyler; faşist değildir, ama askeri yönetimlerin daha düzenli ve temiz olduğunu düşünür; gençliğe karşı değildir, ama pankileri arasıra dövmenin yararından sözeder; Bay Herkes vardır ve siz patronunuz, kocanız, komşunuz, oğlunuz, babanız olduğu için ona katlanırsınız. Bir başka şarkısında da "gerçek erkekler"i şöyle tanımlıyordu: Güçlü kasları olmayan, askere gitmeyi reddeden, füzeler ve nükleer santrallardan kaygı duyan, pastanede kahve ile pasta yemekten çekinmeyen, güçten tiksinen ve kavga etmeyen, bebeğe gecenin son biberonunu veren, kırdan topladığı ebegümecini pişiren, ıhlamur içen, ağlayabilen, aşık olmaktan korkmayan, kendisini "erkek" olarak tanımlamak gereğini hissetmeyen ve bize isimlerini değil sevgilerini veren... (Aynı toplantıda Grimm'den sonra sahneye çıkan bir "erkek" şarkıcı da "silah bizim, at bizim, avrat bizim, can bizim..." şeklindeki Türkçe şarkıyı söylemiş! Bunu demeden geçemedim.)

6 Mayıs 1979'da Washington'da, **Three Mile Island** (Karen Silkwood) kazasının yıldönümünde yapılan konuşmalarda Bella Abzug adlı bir feminist, kadınların anti-nükleer mücadeledeki yerlerini şöyle ifade ediyordu: "Ölü bir dünyada eşit haklar istemiyoruz, yaşayan bir dünyada istiyoruz... Barış hareketi eşit haklar hareketi, kadın hareketi - onları bu tavırlar durduracaktır".

Bu hareketlerin, geniş kitle tabanlı olmaları nedeniyle, en genel anlamıyla demokrasi mücadelesindeki güçlü muhalefetler olduğu inkâr edilemez. Ama "kadın olmaktan kaynaklanan sorunlar"ımıza bir çözüm yolu bulabilmek için bu geniş yelpaze içinde nasıl bir konumu seçeceğiz?"... egemen sınıfın örgütlü şiddeti tekelinde tuttuğunu ve bu sınıfın askeri ve siyasi güvenlik sisteminin nükleer silahların bir **sonucu olmadığını** hatırlamak zorundayız" diyor Gülnur. Buna katılmamak mümkün değil. Ama nükleer silâhların **nükleer güç politikasının bir ürünü** olduğunu da unutmamak zorundayız. Nükleer güç politikası ise erkek egemen cinsiyetçi kapitalist sistemin kullandığı "ussal bir silah"tır.. Feminist olmak "kadın değerleri"ni yüceltmekse eğer, başta da dediğim gibi, erkek egemenliğine ve iktidarın her türlü biçimine karşı girişilen mücadele çoktan kaybedilmiş demektir. Çünkü bu tavrı benimseyen kadınlar ya da "feminist"ler, tıpkı erkek egemenliğinin "erkek değerleri"ni yücelterek iktidarını koruması gibi, **aynı iktidara aday** olmaktadırlar. Kaldı ki "kadın değerleri" denen şeyler, Gülnur'un çok iyi ifade ettiği gibi, "cinslerarası işbölümünde kadınlara düşen konumun gereği olan değerler"dir. ".. bu özellikler oldukları gibi korunup yüceltildiklerinde kaçınılmaz olarak o ezilmişliğin dagasını taşırlar". Kadın değerlerini yüceltmek yerine, ezilmişliğimizi mevcut kurumlarla her geçen gün daha da pekiştiren erkek değerlerine karşı mücadele etmek bana da daha anlamlı geliyor. Ancak "bize atfedilen 'barışçılık' tuzağına kesinlikle yakalanmamak" koşuluyla. Belki o zaman, barışçılığa ve şefkate terkedilen umut, gerçekten dönüştürücü potansiyele sahip bir başka umut olarak karşımıza çıkabilir.

NOTLAR: Yeni İnsan ("Aurelio Peccei. Bir Güneş Uygarlığı için"). Environment ("Nuclear Power as a Feminist Issue". D. Nelkin. "Women and the Environmental Movement". C. Merchant). Environment ("Information. Instruction and the Environment". P.Caws). Environment (Spectrum). Cumhurivet Dönemi Türkiye Amnsiklopedisi (Çevre Sorunları). No Nukes (A. Gyorgy ve arkadaşları) ve Feminizm (A. Michel. Çev. Şirin Tekeli) adlı kaynaklardan alınmıştır.

YENİ BİR KİMLİK ARARKEN AHLÂKÇILIĞA DÜŞMEMEK

Barış Tütün

Kaktüs'ün 5. sayısında yer alan "Kadın Kimliği ve Kadın Değerleri" yazısının başlatabileceği tartışmanın, konunun açılması ve geliştirilmesinde yararlı olacağına inanıyorum. Kadının erkek egemen toplumun kendisine uygun gördüğü "kimlik ve değerleri" aşma, kendisine yeni kimlik ve değerler yaratma süreci, kadın mücadelesine girmenin ilk adımları. Oysa yazıda Hacer'in hassasiyetle üzerinde durduğu bazı konular, bu tartışma ve arama sürecinde asıl vurgulanması gerekenleri gölgeliyor, hatta, belki de şu anda hiç gerekmeyen kavramlar ilk planda sunuluyormuş gibi.

Yazıdan çıkartabildiğim sonuç kabaca şu: Kadınlar kendilerine yeni kimlik ararken, cinsiyetçi ideolojinin dayattıklarının dışında yeni davranışlar benimserken, her adımlarını dikkatle atmak zorundalar. Çünkü edindikleri yeni kimlik ve davranışlar çinsiyetçi ideolojinin yeniden üretimine hizmet ediyor olabilir. Yazıda hangi tür davranışların böyle bir sonuca yol açabileceği de örnekleriyle anlatılmış. Bunları iki ana başlıkta toplayabiliyoruz:

1) Kadın değerlerinin ve biyolojik farklılıkların kadın lehine yüceltilmesi cinsiyetçi ideolojiye hizmet eder.

2) Kadınların özgürleşme adına, gösterişli giysilere bürünmeleri, "seksi" davaranışlar benimsemeleri, erkeklerin onları "seks objesi" olarak algılamaları olayına çanak tutabilir.

İlk olarak, kadın değerlerinin yüceltilmesi -yorumlama ve vurgulama biçimine bağlı olarak- gerçekten, cinsiyetçi ideolojiye hizmet etme tehlikesini içerebilir. Ancak bu tehlikeyi fazla abartmamak gerekir. Özellikle de günümüz Türkiyesi'nde böyle bir tehlike hiç yok gibi. Yüzyıllardır erkek değerlerinin en üstün değerler olduğu, kadınların muhtaç ve eksikli yaratılışları, başlarında erkek olmaksızın kendi kendilerine var olamayacakları, akıllarıyla değil duygularıyla davranan zayıf yaratıklar

oldukları vb. işlendi ülkemizde. Artık biraz da kadın değerlerinin vurgulanmasının yanlış olmayacağını düşünüyorum. Kadınların yeni bir kimlik kazanmaya çalışırken, kendilerine destek olacak bu değer olma motifine gereksinmeleri var. Feminist kadınlarda ilk bilinçlenme, cinsler arasındaki eşitsizliği görmenin yanı sıra, kendi değerlerinin aslında hiç de küçümsenmeyecek değerler olduğunu anlamalarıyla başlamıyor mu?

Cinsler arasındaki biyolojik farklılıkların doğallığı ve değiştirilemezliği, toplumsal ilişkilerin cinsiyete bağlı olarak farklılaşmasını **doğal** ve **haklı** kılmaz. Biyolojik farklılıklara dayalı işbölümünün üstünlük ilişkisi yaratması, günümüz koşullarında, artık iradi olarak engellenebilir. Daha değişik koşullarda "eşitlik" bozucu etkisi ortadan kaldırılabilir. Bu, kadın mücadelesi açısından, uygun koşulların yaratılması, toplumun dönüştürülmesi sorunudur. Sanırım, bugünden başlayarak asıl vurgulanması gereken de budur.

Kaldı ki, erkek egemen ideolojinin kırılması, "kadın kimliği ve değerlerini" sorgularken, bu ideolojik kalıpların dışında düşünebilmekle olanaklı. Toplumdaki egemen bakış, benim davranış ya da belirlemelerimi belirlememeli. Verili toplumda anne olma, evi çekip çevirme, dolayısıyla da verici, şefkatli ve duygusal olma gibi özellikler sonuçta cinsiyetçi ideolojiyi besliyor demek, kadın özelliklerine yine bu erkek egemen toplumun gözüyle bakmak değil mi? Bugün kadının ikincil durumu kadın değerlerinin niteliksizliğini değil, toplumdaki egemen değerlerin değişmesi gerektiğini gösterir. Amacımız bu değerleri dönüştürmekken, kendimizi yine o değerlere göre sorgulamamız neden?

İkinci olarak, kadının giyinme biçimi, makyajı, topuklarının boyutu, kendine neyi ne kadar yakıştırdığı sorunu "feminist politika'yı doğrudan ilgilendiren bir sorun değildir. Herhalde kadınları belirli kalıplara göre biçimlendirmek, kılık kıyafet açısından ideal kadın tipi yaratmak istemiyoruz. Daha önemlisi, '"seks objesi" olarak algılanmaktan kurtulmak için, kılık kıyafetimize dikkat etmeliyiz'i feminist bir politika olarak önermek, ne kadar doğru? Bu, cinsiyetçi ideolojinin kadına bakışını onaylamak, yeniden üretimine katkıda bulunmak değil mi? Erkek egemen toplumun "iyi" kadına empoze ettiği de zaten bu ve bence, pek de feministçe değil.

"Erkeklerin şehevi bakışları altında yaşanan bu özgürlük ne menem bir özgürlük" sorusunun yol açabileceği ahlâkçılık da oldukça tehlikeli. Kadınların yıllar boyu mücadele vererek, sonunda kendilerine açtıkları **nefes alabilme** alanlarını, henüz erkekleri dönüştürmeyi başaramadıkları iÇin terk etmeleri gerektiğine inanmıyorum. Bu alanların nitelikleri elbette sorgulanabilir, ama bunu yaparken temel alınan kıstas "erkeklerin şehevi bakışları" olmamalı. Erkeklerin kadını algılama biçimi ya da kendi kafasında kuracağı düşler hareketlerimizi belirlemeye başlarsa, sonunda gayet "ahlâkçı" bir yaşam sürdürmek zorunda kalmaz mıyız? Oysa, kendini özgür hissettiği ve bundan hoşlandığı için göbek atan kadına seks objesi olarak bakmak, artık doğrudan o erkeğin sorunudur. Erkeklerin gözünde seks objesi durumuna düşmemek için özgürlük olarak değerlendirdiğimiz alanlardan çekilmek, davranışlarımıza erkek egemen ideolojinin yön vermesini kabullenmektir.

Şu anda Türkiye'de kadınların -bu aslında ağırlıklı olarak aydın ve

kadın olma bilincine az çok ulaşmış kadınları içeriyor- temel sorunlarından biri de "kimliğini" bulmak ve kendine bazı özgür alanlar kazanmak. Zaten yeterince zorlu bir mücadele bu, toplum baskısı yeterince ağır. Bir de feministler, davaranışları sorgulamak adına, içsel baskıyı artırıcı vurgulamalara girişmemeliler bence. Sorgulamalarda **bakış** özellikle önemli, bu bakışın yönü egemen değer yargılarının yeniden üretimine yol açabilir. En azından bu tehlike oldukça büyük.

Yazının bende uyandırdığı izlenimler bunlar oldu. Umarım bu izlenimler konuya ilişkin bir tartışmanın başlatılmasına yardımcı olur.

Not:

Ayşe Düzkan ile yazı üzerinde konuşurken, bana oldukça ilginç gelen ve buraya aktarmanın uygun olacağını düşündüğüm iki nokta belirtti. Düşüncelerini kısaca özetlersek: İlki şehvetle ilgili; şehvetin -kadın ya da erkek tarafından gelebilir- kadınlar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanıldığını düşünüyor. Şehvet hangi taraftan gelirse gelsin sonunda kadın üzerinde erkek iktidarına yol açıyor. Bu durum başka birçok konuda da geçerli, örneğin annelik; ama nasıl anne olmaktan kaçınmıyorsak, şehvetten de kaçınmak doğru değil. Çünkü **kötü** olan şehvet değil yarattığı iktidar.

İkinci nokta da kadın imgeleri üzerine. Yazıda beğenilmeyen kadın imgesi, şehvet uyandıran kadın, daha açıkçası orospu. (Dantel çorap, topuklu ayakkabı, kırmızı ruj vs.) Tayyör de bir imge oysa; blucin-gömlek, ekose etek de öyle. Öyleyse bu imgeler arasında neye göre bir tercih yapılıyor? Ev kadınlığı ya da işkadınlığı orospuluğa niye tercih ediliyor olsun? Anlamlı olan bu imgelere ait unsurlardan farklı bir kadın imgesi yaratabilmek.

Kadın kimliği tartışılırken sanırım bu iki nokta da dikkate alınmalı.

DUISBURG TÜRKİYE'Lİ KADINLAR TOPLANTISI ÜZERİNE NOTLAR

İlki 1988 Nisan'ında Bonn'da yapılan Avrupa'daki Türkiye'li kadınlar toplantılarının ikincisi bu yıl 28-29 Ocak tarihlerinde Almanya'nın Duisburg şehrinde bir gençlik evinde gerçekleştirildi. Toplantıya yaklaşık 250 kadın katıldı. Katılan kadınların büyük bir kısmı Almanya'dan gelmekle birlikte, Türkiye'lilerin yoğun olarak yaşadığı diğer Avrupa ülkelerinden de -Hollanda, Belçika, Fransa, İngiltere, İsviçre, İsveç- gerek kişisel, gerekse çeşitli kadın örgütlerinin temsilcileri olarak gelenler toplantının önemli bir kesimini oluşturuyordu. Toplantıya **Kaktüs** Dergisinden Gülnur Savran'ın katılımı, Avrupa'daki Türkiye'li kadınlarla Türkiye'de yeni doğmaya başlayan kadın hareketinin bağının bir ifadesiydi.

Toplantıya katılanlar hukuki konumlarına göre ve toplantıda oluşturdukları çoğunluk sırasıyla, ilticacılar, ikinci kuşak(*) kadınları ve az da olsa birinci kuşak kadınlarıydı.

Sosyal konumlarına göre ise, öğrenciler, ev kadınları, işçi kadınların yanı sıra öğretmen, sosyal danışman, doktar, hemşire gibi ücretliler ve işsiz kadınlar toplantının bileşimini oluşturuyordu. Toplantının bir özelliği de Kürt kadınların önemli ölçüde katılımıydı.

İkinci toplantının sosyal bileşimi birinci Bonn toplantısınınkiyle benzer-

* "İkinci kuşak kadınları": Almanya'ya küçük yaşta ailesiyle birlikte göç etmiş ya da orada doğup büyümüş kadınlar.

lik göstermekle birlikte, ikinci toplantıya hem nicelik anlamında daha fazla bir ilginin olması -Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden 250'ye yakın Türkiye'li kadının bir araya gelmesi- hem de birinci toplantıya oranla daha fazla kadının söz alarak konuşması sevindirici gelişmenin bir ifadesiydi.

Toplantının örgütlenmesini Bonn toplantısı sonucunda gönüllülük esasına dayanarak oluşturulan bir komisyon gerçekleştirdi. 250 kadın için yatacak yer, toplantı salonu bulunması, çocuk bakımı v.s. gibi teknik sorunlar, bir takım örgütlenme eksikliklerine rağmen, kadın dayanışmasıyla aşılmaya çalışıldı.

Avrupa'da bugün Türkiye'liler arasında yapılan birçok toplantıya katılım oranında sürekli bir düşüş görülürken, kadınlar toplantısına bu kadar ilginin olması, Türkiye'li kadınlar arasında kadınlık bilincinin yükselişinin bir ifadesiydi. Üstelik, toplantı, tüm Avrupa'da yaşayan Türkiye'li kadın potansiyelinin tamamını kapsamıyordu. Birçok kadın, gerek kendilerine ulaşılamadığı için, gerekse maddi-teknik zorluklar nedeniyle katılamamıştı.

Toplantının gündemini bizzat Bonn toplantısına katılan kadınlar belirledi. Birinci toplantı sonucunda oluşturulan Komisyon, toplantıda gelen önerileri sıraya dizerek en fazla talep edilen konuları gündem olarak belirledi. Buna göre gündem şöyle oluşturulmuştu:

1. Kadın Sorunu özgül müdür?

a) Feminizm nedir? b) Feminizm-Sosyalizm ilişkisi nedir?

2. Geleceğe yönelik perspektifler-öneriler.

İlk toplantının özelliği, hangi sınıf ya da toplumsal kesimden gelirse gelsin, ya da politik bir geçmişe sahip olsun olmasın, bütün kadınların kadınlık durumunu vurgulamalarıydı. İkinci toplantının özelliğii ise, bu sorgulama temelinde ortaya çıkan feminizm, feminizim-sosyalizm ilişkisi gibi genel ve temel sorunlara ağırlık verilmesiydi.

Gerçi Avrupa'daki kadın hareketi kadın ezilmişliğinin bu teorik sorunlarını daha önce tartışmıştı. Türkiye'li kadınların 10-15 yıl sonra bu genel teorik sorunları bugün gündemlerine almaları bir gecikme gibi görünse de, Avrupa kadın hareketinin deneyleri ışığında tartışmaya başlayarak Türkiye'li kadınlar daha hızlı bir gelişim gösterebilme olanağı elde ediyorlardı. Bunda muhakkak ki Türkiye'de gelişen kadın hareketinin de büyük bir etkisi vardı.

Bu toplantının bir diğer özelliği de kadınların kadın olarak ezilmişliklerinin yanısıra, bu ezilmişliğin özgül biçimlerini kısmi de olsa açığa çıkarmasıydı. Örneğin; ikinci kuşak kadınlarının ve Kürt kadınların kendi özgül sorunlarını dile getirmeleri, bu sorunlar temelinde ayrı toplantı girişimleri bu çerçevede ele alınabilir. Avrupa kadın hareketi kadın ezilmişliğinin başka baskı biçimleriyle ilişkisini son yıllarda tartışmaya başlarken, Avrupa'daki Türkiye'li kadınlar arasında daha ikinci toplantıda bu konu gündeme geliyordu.

Birinci toplantıdaki heyecan ve coşku bu toplantıda yoktu. İlk toplantıda kadınlık durumunu sorgulayan her kadın, hangi kesim ve tabakadan, ya da hangi geçmişten gelirse gelsin bu sorgulamada yalnız olmadığını gördü ve bu, kadınlar arasında bir dayanışma, heyecan yarattı. Örneğin; çocuk bakımı sağlanmış olmasına rağmen, toplantı salonunda

sürekli çocukların olması üzerine çoğu kadının sözleşmişçesine "Bu toplantı sırf erkeklerin düzenlediği bir toplantı olsaydı hiçbir çocuk sesi duyulmazdı" demesi, ya da her konuşmaya kalkan kadının topluluk önünde konuşma zorluğu çektiğini belirtmesi, heyecanını yatıştırmak için oturmayı tercih etmesi ezilmişliğimizin ortak simgeleriydi.

Bu ortaklığı hissetmek kadınlar arasında muazzam bir coşku yaratmıştı.

İkinci toplantının daha az coşkulu, heyecanlı oluşu, kadınlık durumunu sorgulama aşamasından, kadın ezilmişliğinin genel teorik sorunlarının tartışılmasıyla ve kadın hareketi içerisindeki evrensel eğilimlerin, örneğin Radikal Feminizm-Sosyalist Feminizm gibi, az çok belirginleşmeye başlamasıyla ilgiliydi.

Bu eğilimlerin birincisi, feminist olduğunu söyleyip sosyalizmi reddeden daha çok radikal feminizme yakın olan eğilim; ikincisi, Marksist olduğunu söyleyip, feminizmi reddeden, feminizmi sosyalizmin önünde engel gören bir eğilim; üçüncüsü ise, sosyalist feminist eğilimdi.

Radikal feminist eğilimde olan kadınlar, cinsiyetçiliğin kadının ezilmişliğinin temel bir ögesi olduğunu vurgulamalarına rağmen, kadının kurtuluşunun nasıl gerçekleşeceğini tam olarak ortaya koyamadılar.

Öte yandan, feminizmi sosyalizm önünde engel gören eğilim ise kadının ezilmişliğini kabul ederken bütün bunların çözümünün sosyalizmde gerçekleşeceğini savundu.

Birinci eğilim cinsiyetçiliğin kadın ezilmişliğindeki rolünü açığa çıkarırken, bu ezilme biçiminin toplumdaki diğer ezilme biçimleriyle bağlantısını koyamıyordu.

İkinci eğilim ise, işçi sınıfının sömürüsünün, ezilmişliğinin ortadan kalkmasıyla, her türlü ezilme biçiminin, örneğin kadının ezilmişliğinin de ortadan kalkacağını savunuyordu. Böylece her iki eğilimin ortak yanı, toplumdaki farklı baskı biçimlerinin birbirlerini güçlendirici ve diğer baskı biçimlerine karşı kör edici yanını görmemeleriydi.

Üçüncü eğilimi oluşturan sosyalist feministler ise, tartışmalarında, sosyalizmin, kadının kurtuluşunun ön koşulu olduğunu, ancak, erkek egemenliğine, cinsiyetçiliğe karşı bugünden başlayan bir mücadele verilmezse kadının sosyalizm gerçekleşse de özgürleşemeyeceğini savundular.

Eğilimlerin az çok belirlenmesi her ne kadar bir olumluluk idiyse de, her üç eğilim de tartışmalarında, gerçekten neden radikal feminist, ya da neden sosyalist feminist, ya da neden sadece sosyalist olduklarını çok iyi temellendiremediler; çoğu zaman tartışmalar kavram düzeyinde kaldı.

Toplantının belki de en önemli yanlarından bir tanesi, ikinci kuşak kadınlarının hem kadın, hem de göçmen kadın olma sorunlarını dile getirmeleriydi. Ne var ki, toplantı, ikinci kuşaktan gelen kadınların, keza birinci toplantıya katılamayan kadınların taleplerine cevap veremedi. İkinci kuşak kadınları yaşadıkları ülkelerde hergün ırkçı-cinsiyetçi baskıların yakıcılığı altında seslerini yükseltip somut sorunlarına cevap bulabilecekleri bir toplantı beklediler ve bu anlamda onlar için tartışmalar soyut kaldı.

Tam bu noktada ikinci kuşağın "teori kesiliyor", "erkekler gibi konuşuluyor" yolundaki itirazları çoğu zaman birinci eğilimin teoriye karşı

karşıyadır. Kundak çağından başlayarak, yaşamda, erkekler kadınlardan çok ölürler. Bu durumu tazmin etmek (dengelemek) için, daha baştan -bu tabiatın doğal biçimidir- her zaman erkek çocukları kız çocuklarından fazladır. Ama, bu zamanla gerçekten aynı düzeye gelir ve nüfus sayımlarında toplam kadın sayısı daha fazla olur.

Hindistan'da, sürekli büyük bir kadın eksikliği vardır. Bütün ülkede, 1000 erkeğe 933 kadın düşmektedir. İsveç'te 1000 erkeğe 1026 kadın düşer. Kabataslak nüfusu 800 milyon (son nüfus sayımı 1981'de yapıldı) olan Hindistan'da bu rakamların anlamı, kadınların erkeklerden 28 milyon daha az olduğudur.

HOŞGELMEDİN!

Bu olanaklı mıdır? Evet. Erkek çocukları neşe ve mutlulukla karşılanırken, kız çocukları daha doğdukları anda hoşnutsuzluk yaratırlar. Kız çocukları daha kısa süre emzirilirler ve fakir halk arasında, bu emzirmenin kesilip diğer bir doğuma geçilmesi bu küçük çocuklar için büyük bir tehlikedir.

İlk çocuk kız ise, aile çoğunlukla, çabucak bir çocuğun daha doğması için heveslidir. Anne emzirmiyorsa döllenmek daha kolaydır ve emzirme bunun için erken kesilir. Oğlan çocuk doğduktan sonra bütün ilgiyi üzerinde toplar. Yetişmesi sırasında da daha fazla beslenir ve daha iyi sağlık bakımı görür. Nedeni çok basittir; onun değeri daha yüksektir.

Pek çok küçük kız çocuğu, henüz emzirme çağındayken, daha kötü ve daha az beslendiği, daha az ilgi ve sevgi gördüğü, hastalandığında daha kötü bakıldığı için ölüyor. Genellikle aile, kız çocuğu hastalandığında onu geleneksel ilaçlar kullanan bölge doktoruna götürmekle yetinir. Hastalık sırasında oğlan çocukları ise genellike en yakın hastahaneye götürülür.

Küçük kız büyüdüğünde, erkeklerden çok daha fazla evde, başkalarının evinde ya da fabrikada çalışmak zorundadır. 6-11 yaşları arasındaki kız çocukları, ev işlerinin %30'unu yapmaktadır. Küçük kardeşlerine bakar, sürüyü bekler, yerleri süpürür, su ve yakacak taşır, tarlaya yardım eder ve anasıyla birlikte halı dokuyup, takı üretirler.

GELECEĞİNİ KURBAN EDİYOR

Ne kadar çok çalışırlarsa çaülışsınlar, kız çocukları -evde daha çok gereksinim duyulduğu gerekçesiyle- okuldan erken alınırlar. Böylece de okuma-yazma öğrenmez, bilgisizliğe mahkum edilirler ve gelecekte sadece hiç bir eğitim gerektirmeyen, kalifiye olmayan işlerde çalışabilirler. Kız çocuğu, küçük kardeşleriyle evde kaldığında anne eve ek bir gelir getirebilir. Yani ailenin yaşam düzeyi yükselsin diye kız çocuk geleceğini kurban etmeye zorlanır. Çocuk yetiştirme sırası kendine geldiğinde besin ve beslenme, çocukların ihtiyaçları, aşının gerekliliği vb. konularda çoğunlukla bilgisizdir. Bu, kendi çocuklarına ve onların geleceklerine zarar verir.

1981 Nüfus sayımından alınan resmi rakamlara göre, Hindistan'da ev dışında çalışan çocukların sayısı 14 milyonun üstündedir. Daha sonraki resmi tahminler 17 milyon olduğu yolundadır. Fakat 10 yıl önce yapılan yarı resmi bir araştırma, daha o zamandan bu sayının 30 milyonun üzerinde olduğuna işaret etmişti. Ne olursa olsun, herkes çocuk işçilerin 2/3'sinin kız, 1/3'inin oğlan çocuğu olduğu üzerinde anlaşmaktadır.

Tarımda çalışan kız çocuklarının sayısı hızla yükselmektedir. Bu göstermektedir ki, erkek çocukları okullarına devam ederken, pek çok genç kız yoğun olarak işe gitmektedir. Okula gidebilen kız çocukları ise, kültürel nedenlerden ötürü, cinsellikleri gelişince okuldan alınırlar. Çünkü okul yolu refakatçi gerektirmektedir, öğretmen erkektir ya da kız çocuklarının karanlık çöktükten sonra evin dışında kalması yasaktır.

Sonuçlar hem güvenilir istatistiklerde, hem de okul istatistiklerinde çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

- Okuma-yazma bilmeyen erkek oranı %53 iken, bu oran kadınlarda %75'dir.

- 5-9 Yaş gruplarında, oğlan çocuklarının %44'ü okula giderken bu oran kız çocuklarında %32'dir. Fark yaşla birlikte artar. 10-14 yaş gruplarında oğlan çocukların %62'si okula giderken, kızlarda bu oran %37,5'dir. (1981 rakamları.)

Yukarıda sunulan kadın açığı gibi, bu da, şehirler arasında korkunç değişikliğe uğramaktadır. Tek bir şehir "normal" kadın fazlalığını gösteriyor ki bu, 50'li yıllardan sonra, yönetiminde komünistlerin olduğu, güneydeki Karela'dır. Orada kız ve oğlan çocukları aynı oranda okula gitmektedir ve kadınlar arasındaki okuma oranı %66 ile oldukça yüksektir. Erkeklerde bu oran %75'dir.

FEMİNİST DERGİSİ'NİN TARTIŞMA TOPLANTISI:

RADİKAL FEMİNİZM

Feminist dergisinin Radikal ya da Devrimci Feminizm'i tartışmak üzere düzenlediği tartışma toplantısı 23 Nisan'da Yeni Bizans Kültürevi'nde yapıldı. Yaklaşık 30 kadının katıldığı tartışmada **Feminist** dergisinden Ayşe Düzkan ve Handan Koç kısa bir sunuşla esas olarak şu noktalara değindiler:

* Kadın olmanın toplumsal bir anlamı vardır; bu "kadınsı" olmanın dışında bir toplumsal durumda bulunmak demektir. Feministler olarak "kadınlar eziliyor ve sömürülüyor" diyoruz. Bizi kim eziyor? Bunu bilmek ve hem kendi durumumuzu değiştirmek, hem de bütün dünyanın çehresini değiştirmek için mücadele etmek gerekiyor. Dünyada farklılaşmış iktidarlar söz konusu: Uluslar, ırklar, cinsel azınlıklar, sınıflar ve cinsler var. Aslında saf ezen durumunda olanlar çok küçük bir azınlık (beyaz, emperyalist ülke burjuvazisine mensup erkek). Ezilenler de farklılaşmış durumdalar. Bu nedenle dünyanın değişmesi için verilecek mücadele parçalanmış olmak zorunda.

Kadınların ezilmesinin maddi bir temeli var. Kadınların kurtuluşunun ekonomi politiğinden söz etmek gerek. Kapitalizm öncesinde manifaktür döneminde tüm üretim evde yapılıyordu; üretim özel alanda (evde) ve kamu alanında olmak üzere uzmanlaşmıştı. Ücret yoktu. Boğaz tokluğuna çalışılıyordu. Kapitalizmle birlikte üretim kamusal alana taşındı. Kapitalizm kadınlara geniş aile dışında geçim olanağı sağladı. Geniş aile parçalandı; çekirdek aile oluştu. Evde yapılan işler ev dışına çıktı. Bizce tahlil iki düzeyde yapılmalı: Kamu alanında yapılan endüstriyel üretim ve evde yapılan patriyarkal üretim. İkincisinde kadınlar ve gençler ücret almadan çalışıyorlar. Evde yapılan işler dışarıda yapılan üretim için sürdürülen bir yeniden üretim işlevi değil, bizzat üretimdir; sadece meta değeri yoktur. Bu alan kapitalizmin uzantısı değil, ayrı bir politikanın (patriyarkanın) temeli ve garantisidir.

Kapitalizm açısından kadının ev dışına çıkması iyi bir şeydir; böylece kadınları erkeklerin razı olmayacağı kötü işlerde, düşük ücretle çalıştırabilir. Kadınların kamu alanında çalışmaya çıkması, evde yapılan işi yapmayı reddetmesi kapitalizm için de yeni üretim/tüketim alanları doğurur. Böylece kapitalizm kadınları evden dışarı çıkararak ve ev işlerini endüstriye taşıyarak kadınların kurtuluşunun ön koşulunu hazırlıyor.

Kadınların özel alanda (evde) var olmayı reddetmesi politik bir mücadele ile mümkün olacaktır. Ancak mücadeleyi sadece bu alana vuran bir stratejiyle belirlemekten çok, her alanda erkek egemenliğine karşı mücadeleyi savunuyoruz. Bu genel mücadele patriyarkal üretimi de sarsacaktır.

* Feminizm son yüzyılın en devrimci "keşfi". Sosyal bilimler ve politik mücadele konusunda bugüne dek akla gelmeyen noktaları tartışmaya açtı; doğa-kültür tartışmasını gündeme getirdi. Bunun bir nedeni kadınların ezilmesinin bedenle yakından ilgili olması. Bedenimize el konuyor. Kendi bedenimizden cinsellik aracılığıyla haz alma hakkımız elimizden alınmış, ya da geçmişimiz unutturulmuş. Kadınların sevişmekten haz almayı istemesi birçok tartışmayı açıyor: Örneğin, cinsellik eşittir çocuk doğurmak mıdır? Bu konuda en az karar hakkına sahip olanlar bizleriz. Kimliğimize de el konuyor. Çeşitli bilgi/yetenek vb. beceriler geliştirmek bize yasak. Özel mücadele vermezsek bu olanaklara ulaşamıyoruz. Uymaya zorlandığımız kurallar da bizi bu toplumda "statüsüz" bırakıyor. Tarihimize el konmuş. Diğer ezilen gruplar tarihlerini yazmaya başlayalı çok oldu. Biz yakın geçmişimizi bile bilmiyoruz. Geleceğimize el konuyor. İktidardakilerin ve muhalif sosyalistlerin bizim geleceğimize ilişkin önerileri var. Açıktır ki biz kadınlar olarak kendi geleceğimizle uğraşmazsak başkaları el koyacak. Kadınların mücadelesinde herkes taraf çünkü, bizim ezilmemiz toplumdaki bütün statü, katman, grup ve sınıfları ilgilendiriyor. Kocalar da, devlet de, sınıflar da, çocuklar da, uygarlık da bizim ezilmemize taraf. Bu mücadelede bir kadın devrimi perspektifi gerekiyor.

Not: Bu konuda ayrıca bakz: **Feminist**, Mart 1989, 5. Sayı, s.14-15, Ayşe'nin "babam değil, kocam değil, eniştem beni niye sömürüyor" başlıklı yazısı.

Sedef Öztürk

GERİ ÇEKİLMEYECEĞİZ!

Amerika'da kürtaj hakkına yönelik artan saldırılara karşı kadınlar yürüdüler.

9 Nisan 1989'da ABD'nin başkenti Washington, 600 bin kişinin kürtaj hakkını savunan sloganlarını dinledi, pankartlarını seyretti. Yaklaşık 4 saat süren ve ABD'nin son 18 yılda gördüğü en büyük gösteri olan Kadınların Eşitliği/Kadınların Yaşamı yürüyüşüne çağrı NOW'dan (National Organisation of Women, Ulusal Kadın Örgütü) geldi. Gösteri NARAL'ın (National Abortion Rights Action League, Kürtaj Hakkı için Ulusal Eylem Birliği) ve aralarında sendikalar da bulunan 478 örgütün desteğiyle gerçekleşti. 50 eyaletten Washington'a gelen insanlar (yürüyüşçülerin % 40'ı erkekti) çok çeşitli pankartlar taşıdılar ama en sık rastlanan pankart üzerinde "Bir Daha Asla" yazan "elbise askısı" resimleriydi. Çünkü kürtajı serbest bırakan yasa çıkmadan önce bu ülkede binlerce kadın, istemedikleri gebelikten kurtulabilmek için kendilerine askı gibi aletler kullanarak kürtaj yapmış, sakat kalmış bazıları ölmüştü.

Bardağı taşıran damla, Amerikan Adalet Bakanlığı'nın, Missouri'de çıkarılan ve kürtajı yasaklayıp, kadınların bedenleri üzerinde devletin söz sahibi olma hakkını güçlendiren bu yasayı, anayasaya uygunluk açısından incelemeyi kabul etmesi oldu. "Cenin"in hayatını koruma iddiasındaki bu yasaya dayanarak örneğin kadınların ilaç almaları, doktorun perhiz yapma emrini dinlememeleri, gebeyken cinsel ilişkiye girmeleri, vb. söz konusu olduğunda hükümetin kadınlar hakkında dava açması mümkün. Daha da önemlisi, kürtajın ücretsiz olmasını sağlayan bütün fonlar kaldırılacak. Kamu hastahane ve klinikleri kürtaj yapmayacak ve kadınlar yine eski günlerdeki gibi gizli kürtajların sağlıksız ne kelime, öldürücü riskine katlanmak zorunda kalacaklar.

ABD'de son zamanlarda "Yaşama Hakkı" sloganı çevresinde örgütlenen sağcılar, kürtaj yapan kliniklerin kapısında gösteri yapıyor, hatta girenlere ve hastahanelere saldırıyorlar. Sabahları kliniklerin önünde toplanıp dua ediyor, şarkılar söylüyor, geceleri de bomba atıp, yangın çıkarıyorlar. Sekiz yıllık Reagan dönemi, Amerikan toplumunda birçok kazanılmış hakkın kaybı anlamına geldi. Şimdi de feministlerin yıllarca mücadele ederek kazandıkları kürtaj hakkı aynı tehlikeyle karşı karşıya.

Yasaların kadınların bedenleri üzerindeki tasarruf hakkına müdahalesi, gericilerin silahlı saldırıları bir yana, bu gelişmenin insanın ilk anda aklına

gelmeyen ürkütücü sonuçları olabiliyor. 1987'de Washington'da 25 yaşındaki Angela Carder 25 haftalık gebeyken kanser olduğu anlaşıldı. Derhal kemoterapi yapılsaydı daha uzun yaşayabilirdi ama "cenin hayatını kurtarma yanlıları"nın uğraşmasıyla mahkemeye çıkıldı; mahkeme Angela'nın arzusu ve doktorların tavsiyeleri hilafına çocuğunu aldırılmasını kararlaştırdı. Angela'nın bu ameliyata dayanması olanaksızdı. Ama çocuğun yaşama şansını artırmak için annenin ömrü kısaltıldı. Sonuç: Çocuk iki saat sonra, anne de iki gün sonra öldüler.

1989'da New York'ta bir araba kazası geçiren Nancy Klein gebeydi. Beyninden zarar gören Nancy'nin ameliyata girmesi gerekiyordu. Gebelik Nancy'nin tedavisini olumsuz etkiliyor, tehlikeye atıyordu. Kürtaj olması gerekiyordu. Kocası mahkemede hiç tanımadığı iki adamla (kürtaja karşı militanlar) karısının ve doğmamış çocuğun velayeti konusunda savaşmak zorunda kaldı. Sonunda başardı da. Ama mahkeme çocuğun hayatının daha önemli olduğuna karar vererek kadının hayatını riske de atabilirdi.

Yürüyüşten hemen önce 7 Nisan 1989'da bir basın toplantısı yapan NOW başkanı Molly Yard, örgütün yürüyüşü düzenlemedeki amaçlarını şöyle saydı:

- Bütün ülkede kürtaja karşı "Kurtarma Operasyonu" gruplarına karşı kürtaj kliniklerini savunmak ve korumak;

- Fransa'da keşfedilen ve kürtajı kolaylaştıran RU-486 adlı ilacın ABD'ye getirilmesi için hükümete ve bu tür doğum kontrolünü kolaylaştıran ilaçların geliştirilmesi için ilaç şirketlerine baskı yapmak.

Bu olaylar en temel sorunlarımızdan birini gündeme getiriyor: Bedenlerimiz Üzerinde Biz ve Sadece Biz Söz Sahibi Olmalıyız!

SF KAKTÜS

I.KADIN(?) KURULTAYI

Kurultay üzerinden ancak üç-dört gün geçmişken dizgiye giriyoruz. Hepimizin bildiği gibi Kurultay yoğun tartışmalara yol açtı. Kadın politikası nasıl yapılmalı; birliktelik ilkeleri neler olmalı; feminist politikanın biçimleri neler olmalı gibi çok önemli konularda çeşitli tartışmalar hâlâ sürüyor. Bu çok tartışmalı ve çok dersler çıkarılabilecek Kurultay'ın değerlendirmesini iki-üç güne sıkıştırmak istemedik. Ayrıntılı bir değerlendirmeyi bir broşür halinde yazın yayınlamayı umuyoruz. Bu yüzden de, bu bölümde tebliğlerimizle Kapanış Bildirgesi'ni yayınlamakla yetiniyoruz.

SF KAKTÜS

I. KADIN KURULTAYI KAPANIŞ BİLDİRGESİ

Kadınların kadın olmaktan doğan sorunlarını tartışmak, tanışmak ve seslerini yükseltmek için düzenledikleri I. Kadın Kurultayı, çeşitli kentlerden ve yurtdışından toplam 2500 kadının katılımıyla gerçekleşti. İstatistiki bilgiler, tespitler, tanıklıklar, talepler ve çözüm önerileri içeren 70 tebliğ verildi. 150 konuşmacı söz alarak tartışmaya katıldı.

İki günlük bu çalışmanın sonucunda aşağıdaki talepler üretildi:

Kurultayın çeşitli görüşteki kadın gruplarını biraraya getirmiş olmasının doğal sonucu olarak Kurultay değerlendirmesi konusunda iki ayrı görüş ortaya çıktı.

Bu görüşlerden biri; Kadın Kurtuluş Mücadelesinde tarihsel, toplumsal, sınıfsal, ulusal farklılıkları gözardı etmeden özgül kadın talepleri çerçevesinde, özgül ve bağımsız kadın mücadelesinin gerekliliğini vurguluyor. Feminist, sosyalist feminist ve bazı sosyalist kadınların çekildiği bu kurultaydaki tartışmaların kadın sorunlarını yeterince ifade edememesinin ve başka alanlara kaymasının, kurultayı amacından uzaklaştırdığını belirtiyor. Bundan sonra toplanacak herhangi bir kadın platformunun ancak, kadın sorunlarını somut ve özgül biçimler altında tartışmasının ve kadınlar yararına sonuçlar üretebilmesinin anlamlı olacağını belirtirken, gelecekte yapılacak ortak kadın etkinliklerinde bu ilkelerin gözetilmesi gerektiği üzerinde birleşiyor.

İkinci görüş ise; uzun bir aradan sonra kadın hareketi ve kadının özgürleşmesi konularında farklı görüşlere sahip kadın gruplarını biraraya getiren kurultayın, bu farklılığı ve çeşitliliği yansıtması bakımından başarılı olduğunu ve kadının özgürleşme mücadelesinin; sınıfsal, tarihsel, toplumsal ve ulusal temellerinden soyutlanmadan ele alınmasının gerekliliğini vurgulayarak, kadın hareketi temelindeki ilkeli güç ve eylem birliğine her zaman hazır olduğu nu ifade etmiştir.

Kadın Platformu

YARIN DEĞİL
ŞİMDİ
I. KADIN KURULTAYI
Yer: Beşiktaş Anıl Düğün Salonu
Tarih: 19-20-21 Mayıs 1989
Tertip Komitesi

EĞİTİMDE KADINLARA KARŞI AYRIMCILIK

Fadime Gök

Merhaba,

Ben çok genel hatları ile eğitim sisteminden bahsedeceğim.

Kadınlar aile ve toplumdaki güç ilişkilerinde ezilen taraftır. Kadınların böyle ezilen taraf olma konumuna gelmelerinin tabii ki çeşitli dinamikleri var. Bunlardan biri ve önemli biri örgütlü eğitim kurumlarıdır. öyle ki;

Eğitim süreci boyunca erkek egemen toplumun ideolojisi çeşitli şekillerde yeniden üretiliyor. Eğitim bunu nasıl başarıyor? Eğitim sistemi içinde bulunduğu toplum için seçme, yetiştirme ve yerleştirme işlevlerini yaparken kadınları toplumsal işbölümünde daha düşük ekonomik olanaklar ve sosyal prestij sağlayan mesleklere yönlendiriyor ve biz kadınların yoğun olarak annelik ve kadınlık rollerinin devamı olan mesleklerde ve üretimden çok yeniden üretim alanlarındaki mesleklerde toplandıklarını açık olarak görüyoruz. Böyle olunca Türkiye'de kadınların kurtuluşu için genel olarak eğitim süreci ve özel olarak da örgütün eğitim kurumlarının çok önemli olduğu tezini ciddi olarak sorgulamamız gerekiyor. Eğitimin emansipasyon potansiyeli var, eğitim gerekli ama bunu yüceltmek bizi çok yanlış yerlere götürebilir.

Çünkü eğitim çok açık olarak verili güç dengelerini yeniden üretir. Okullarda ve okullar yoluyla toplumsal konumların yalnız bireyin yetenek ve kişiliğine göre belirlendiği düşüncesi aktarılır. Ekonomik sistemin işlemesi için gereken davranış ve beceriler genç kuşaklara aktarılırken, toplumdaki sınıfsal ve cinsiyete dayalı ayrıcalıkları doğal ve haklı gösteren ideolojik işlevi de eğitim sistemi yerine getirir.

Türkiye'de ilk, orta ve yüksek öğretimde kadınlara cinsiyet ayrımının nasıl işlediğine kabaca göz atmak istiyorum.

1) İlköğretimdeki mekanizma şöyledir. Her iki cinsten çocuklar toplumun temel kültürel değerlerinin aktarılması yoluyla düzene uyumlu hale getirilirler. Çoğunlukla erkekler tarafından, erkek egemen toplum gözünden yazılmış ders kitapları bunun bir alanıdır. Hepimiz biliyoruz ki bu kitaplarda Ali'ler top oynarlar, Suna'lar bebek yaparlar. Baba şu kadar

para kazanır ve anne alışverişe gider. Kadın bile olsalar öğretmenler toplumda varolan cinsiyete dayanan ayrımcılığı sorgulamak değil fakat yeniden üretmek yönünde davranıyorlar. Oğlumun sınıfında öğretmen, ana-babalarla yaptığı aylık toplantıların birinde (babalar her nasılsa hiçbir toplantıda gözükmediler iki yıldır) pek rahat bir ifadeyle bir anneye kızı için "kız çocuğudur bacağını açıp oturmamasını söyledim" dedi.

Kadın ve erkek rolleri toplumda var. Bunlar okulda pekiştiriliyor, devamı garantileniyor. Çocukların aileden, sokaktan, arkadaşlarından, basın yayından öğrendikleri, içselleştirdikleri, cinsiyetçi önyargılar sorgulanmıyor. Burada önemli konu, sormamız gereken soru şu:

Nasıl oluyor da toplumdaki çeşitli değer, bilgi, fikirlerden yanlı ve cinsiyete dayalı rolleri yeniden üretenler eğitimde yer alıyor, taraflı seçme oluyor? Bu soru şunun için önemli: öyle tarihi anlar, dönemler olabiliyor ki eğitimde kazandırılan değerler egemen değerlerin dışına çıkabiliyor, onları dönüştürmeye yönelebiliyor. Bizde örnekleri var. Başka yerlerde örnekleri var. Köy Enstitülerinde örneğin, açıkça cinsiyetçi önyargıların kırıldığını görüyoruz. Bu okullarda toplumun çok daha ilerisinde değerler sistemi sistematik olarak yerleştirilmeye çalışıldı. 1950'lerden sonra köy Enstitülerinin kapatılmasına paralel olarak İmam-Hatip okullarının yaygınlaştırılması da tesadüfi değildir.

2) Ortaöğretim; Genel ortaöğretimde kadın ve erkek rollerine hazırlanma süreci devam ederken, mesleki teknik öğretim alanında çok çarpıcı bir durumla karşı karşıyayız. Kadınların ve erkeklerin onları çok farklı konumlara götürecek olan okullara yerleştirildiğine tanık oluyoruz. Kız öğrenciler kendilerini entellektüel olarak geliştirmeyen, emek-yoğun, prestiji düşük, daha az gelir getiren annelik, ev kadınlığı ve ablalık gibi kadınlık rollerinin devamı olan toplumsal rollere, erkek öğrenciler ise, daha üretime yönelik elektrik, marangozluk, tornacılık vs. gibi onları üretici kılan mesleklere yöneltilir. Yani kadınların gittiği mesleki teknik okullar yeniden üretimde kullanacakları becerileri kazandırmağa eğilimlidir. Bu seviyede devletin eğitim politikaları açıkça cinsiyet ayrımını destekleyen, örgütleyen bir yapı göstermektedir. Sınıfsal konumlara göre farklılıklar göstermekle birlikte şöyle bir genelleme yapabiliriz. Toplumda kadınlara tüketici değil, üretici olmaları, ekonomik hayata katılmaları vurgulanırken, gerçeklikte biçki-dikiş-nakış, hemşirelik, sekreterlik, öğretmenlik, annelik gibi toplumun uygun bulduğu beceri geliştiren mesleklere yerleştiriliyorlar. Bu meslekler entellektüel, yaratıcı kapasiteleri harekete geçirmeyen, toplumsal karar alma süreçlerine katılmaya hazırlamayan emek-yoğun, tüketici alanlar oluyor. Ortaöğretimde İmam-Hatip okullarının son otuz senedir yaygınlığı ve giderek eğitim sisteminin ana parçalarından biri haline gelmesi ve toplumda gerici politikalar için bir destek olması kadınlar yönünden ayrıca önem taşımaktadır. Kadınlar aleyhine toplumsal gericiliğin boyutlarını yükselten ve devletin cins ayrımcılığını resmi eğitim politikası olarak benimsediğinin çok açık kanıtıdır. Kuran "iyi kadın boyun eğendir"der.

3) Yükseköğretimde; ekonomik hayata insangücü yetiştirmenin yanında bilginin üretimi ve yeniden üretiminin yapıldığı yüksek öğretim kurumlarında kadınlar aleyhine eşitsizliğin boyutları çok dramatiktir. Sayı olarak erkeklerin yarısı kadar kadın yüksek öğrenime devam etmektedir.

Ve de önemli toplumsal rollere hazırlayan alanlar, önemli maddi imkanlar yaratacak alanlarda kadınların temsili çok azdır. Yüksek öğretimde eğitim hizmetleri belirli sınıf ve grupların hizmetine açık ama bu ayrıcalık özellikle kadınlar açısından çok belirgindir. Ayrıca araştırmalar gösteriyor ki ailelerin sosyo-ekonomik durumları düştükçe kadınlar ikinci plana itilmektedir.

Bütün bu olumsuzluklar eğitim sürecinde var, yaşıyoruz. Umutsuz muyum? Hayır, çünkü eğitim sistemindeki çelişkileri kavramamızın önemli olduğuna inanıyorum. Eğitim yoluyla ataerkil düzeni değiştiremeyiz. Ama, eğitim sürecinde belli alanlarda bilgi üretilir. Bunu yaparken çok çeşitli sorular sorulur ve cevaplar üretilir. Bilgi üretimi çoklukla eleştirel olmak zorundadır. Sorunlar ve çözümler toplumsal düzeni sorgulamaya, yargılamaya götürebilir. Toplumsal yapıyı zorlayan bilgiler üretebilir.

Ayrıca şöyle bir değerlendirme de önemlidir. Eğitim süreci eşitsizliği yeniden üretiyor ama kendisi dışardaki başka toplumsal kurumlardan,aile kurumundan, iş hayatından daha eşitlikçidir, daha az hiyerarşiktir. Kadın ve erkek öğrenciler, kadın ve erkek öğretmenler arasında dışardaki hayattan daha eşitlikçi ilişkiler vardır. Kadın açısından istatistiklerin gösterdiği şöyle bir konumu da var eğitimin. İlkokul üstü eğitim görmüş, özellikle yüksek öğrenim görmüş kadınlar, din kültürünün etkisi dışına daha kolaylıkla çıkabiliyorlar, ekonomik hayata katılmak için daha çok donanımlıdırlar, aile ortamı ve bunun baskısından kurtulma olanakları daha fazladır ve daha az çocuk doğurmaktadırlar.

Teşekkür ederim.

AİLENİN SORGULANMASI

Gülnur Savran

Ailenin sorgulanmasından söz ettiğimizde akla hemen iki soru geliyor: "Hangi aile?" ve "Hangi açıdan sorgulama?" İlk soru özellikle biz Türkiyeli kadınlar açısından önemli, çünkü çok farklı aile yapılarının bir arada varolduğu bir ülkede yaşıyoruz: Bu yelpaze, toprağa bağlı büyük aileden kentli çekirdek aileye, aşiretlerden kırdan kente yeni göç etmiş yarı kentli ailelere kadar uzanıyor. Ben bu konuşmada, kendime en yakın olanı olduğu için kentli aileyi göz önüne alacağım.

Öte yandan, aileyi feministlerden önce başkaları da sorgulamış: Anarşistler sorgulamış, ütopyacılar sorgulamış, Marksistler sorgulamış. Ama özellikle Marksizm aileyi burjuva toplumundaki yeri açısından sorgulamış; aile kurumunun toplum içinde hangi temellere dayandığını, kapitalizm için neden gerekli olduğunu açıklamaya çalışmış. Aileye esas olarak toplumun bütünü içindeki yeri açısından, ailenin dışından bakmış.

Feministler ise, aileye içeriden bakıp, aile içindeki ilişkileri kadın açısından sorguluyorlar. Feminizmin sorduğu sorular şunlar: Aile içinde kadınlar neler yapar, ne işlerle uğraşırlar? Ve: Aile içinde kadına neler olur, yani aile kadına neler yapar?

Öyleyse ilk soruyla başlayalım. Biz kadınlar aile içinde neler yaparız? Bizden neler yapmamız beklenir?

Herşeyden önce, evkadınlığı yapmamız beklenir. Bunun anlamı da, çocuklar, koca ve yaşlı akrabalar (özellikle kocanınkiler) dahil olmak üzere ailenin bütün üyelerinin beslenmesini, giyim-kuşamını sağlamamız, hasta olduklarında onlara bakmamız, onların da içinde yaşadıkları evi temiz ve bakımlı tutmamızın beklenmesidir. Kısacası, ailenin bütün fertlerinin varlıklarını, yaşamlarını sürdürme yükü ve sorumluluğu bizim omuzlarımıza yıkılmıştır.

Başka bir işte ücret karşılığı çalışalım çalışmayalım hepimiz, bütün kadınlar, bu işlerden sorumlu tutuluruz. Her gün, hepimiz bütün bu işleri yaparız. Ama evkadınlığı bir "meslek" sayılmaz; karşılığı yoktur, toplumsal değer taşımaz. Neredeyse doğal mesleğimizdir bizim; başka bir işte çalıştığımızda da sürdürdüğümüz bir meslek...

Öte yandan, diğer işlerden farklı olarak, evişi başı-sonu olmayan, süresi belirsiz bir iştir. Uyku saatleri dışında, biz kadınlar ev içinde her an birşeylerden sorumluyuz. Evkadınlarının işgünü hiç bitmez. Akşam paydosundan sonra da yapılacak işler vardır, tatillerde de. Çocukların ve kocanın dinlenme saatleri kadının iş saatleridir.

İşgünü bitmediği gibi, evkadını işyerini terk de edemez. İşyerinden çıkıp evine dönemez. İşyerini terk etmek, evi, yuvayı, aileyi terk etmektir.

Evkadınlığı resmen bir meslek sayılmadığı halde, bizden bu işte başarılı olmamız beklenir. Çocukların ve kocanın fiziksel ve ruhsal sağlığı, evin temizliği, yemeklerin lezzeti bizim başarı hanemize yazılır; ve bu işlerdeki başarımız kadın olarak, insan olarak onay görmemizi, takdir edilmemizi sağlar. Tersi ise, kadın olarak, insan olarak eksikliğimizin işaretidir.

Öyleyse, evkadınlığı, bu meslek olmayan meslek, bizim **kimliğimizin**ta kendisidir.

Evkadınlığının yanısıra, aile içinde bizden kocamıza iyi **karılık** etmemiz beklenir. İyi bir karı olmanın bir yanı iyi evkadını olmaksa, öteki yanı da her ne koşul altında olursa olsun kocayı hoşnut etmektir. Bunun yolu da onun seçişlerine uymaktan, onun isteklerini ön planda tutmaktan geçer. Onun istediği kentte yaşamak, onun işyerine yakın oturmak, onun meslek/iş yaşamının gereklerine öncelik tanımak, onun akrabaları ve arkadaşlarıyla iyi geçinmek, onun sevdiği yemekleri pişirmek, onun cinsel gereksinimlerine uymak, onun istediği zaman ve onun doyum duyacağı biçimde sevişmek... Bütün bunlar evliliğin sürmesi için kadından yerine getirmesi beklenen minimum gereklerdir. Evliliğin tanımında vardır bunlar ve yerine getirilmediğinde kadın evlilik sözleşmesine uymamış olur.

Aile ve evlilik bağlamında "sevgi" kavramı belli anlamlar yüklenir: erkeğin bütün işlerini yapmak; bütün kararlarında ona tâbi olmak; cinselliğimizi sadece onunla ama onun her istediğinde ve onun istediği biçimde paylaşmak. Evlilik kurumu ve aile, işlerini gördüğümüz, çocuklarını doğurup onlara baktığımız, yaşlı akrabalarının bakımını üstlendiğimiz erkeğin sevdiğimiz, aşık olduğumuz erkek olduğunu söyler bize. Bir erkeği sevmenin o erkeğe tâbi olmak anlamına geldiğini utanmasızca tescil eder.

Aile içinde yerine getirmemiz gereken bir başka "görev" de çocuk doğurmaktır. Bir kez çocuk doğurduğumuzda ise, artık evkadını ve karı olmanın yanısıra **anne** oluruz. Aile kurumunun en temel direklerinden biri, anneliğin kutsallığı efsanesidir. Bu efsane, çocuğu doğuran kadının ona bakıp onu büyütmesi gereken kadın olduğu varsayımına dayanır. Doğal annenin çocuğa annelik edebilecek tek insan olduğu varsayımının geçerli bir varsayım olduğuna ilişkin inandırıcı hiç bir kanıt yoktur oysa. Çocuk için önemli olan şey, bir ya da birden fazla kişiden sıcaklık ve şefkat görmektir. Bunu en iyi doğal annenin yapacağını bir kural olarak ileri sürmek bir hurafeyi savunmaktır.

Doğurduğumuz çocukların anneliğini tek başına bizim üstlenmemiz, bu işin ağırlığı bir yana, tüm kimliğimizi belirler. "Doğru" insanlar, "sağlıklı" kadınlar olduğumuz ancak "iyi anne" olduğumuzda kanıtlarız. İyi anne olmanın anlamı ise, sonsuz bir özveri, koşulsuz bir sevgi kapasitesidir. Böylece kadın, aile içinde kocasına tâbi olmanın yanısıra, çocuklarına da duygusal olarak tâbidir. Kocasının isteklerinin dışına çıkan kadın nasıl eksik, başarısız bir kadınsa, çocuklarını her an sevmeyen, onlara sonsuz bir özveri ile davranmayan kadın da öyle "eksik"tir.

Aile içinde bizden bütün bunlar bekleniyor. Aileler bizim yaptığımız bu işlere dayanıyor; aile kurumu varlığını bu temel üzerinde sürdürüyor.

Biz bütün bunları yaparken bize neler oluyor peki? Aile bize neler

yapıyor?

Aile içinde, emeğimize, bedenimize ve kimliğimize elkonuyor!

Emeğimize elkonuyor; çünkü "evkadını", "karı" ve "anne" olarak yaptığımız bütün bu işler bize kendi irademiz dışında bu kurum aracılığıyla dayatılıyor. Bu işler evlenmenin ve aile içine girmenin ayrılmaz parçaları. Bu işlerin bir karşılığı yok; toplumsal bir değer taşımıyorlar. Ama aile üyelerinin yaşamlarını sürdürmeleri bu işlerin görülmesine bağlı. Cinsiyetçi sistemin en temel öğesi olan bu cinsiyetçi işbölümü aile içinde kök salmış.

Bedenimize elkonuyor; çünkü çocuk doğurup doğurmama kararını aile içinde kendimiz veremiyoruz. Bunun bir örneği, kürtaj için koca onayının gerekmesi. Ama öte yandan, aile dışında çocuk doğurma hakkımız da yok. Cinselliğimiz hem doğurganlığımızla içiçe girmiş; bunları birbirlerinden ayrı olarak yaşamamız engelleniyor. Hem de ikisi birden aile içine hapsedilmiş. Biz cinselliğimizi sadece kocamızla yaşarken, erkekler aile dışında da cinsellik yaşayabilsinler diye başka kadınlar bedenlerini para karşılığı satmak zorunda bırakılıyorlar. Ayrıca, cinselliğimizi kendi istediğimiz zaman değil, kocamız istediği zaman yaşıyoruz. Erkek egemen toplum aile içindeki rızasız cinsel ilişkiye "ırza geçme" adını vermiyor. Kocaya "hayır" demek evliliğe sığmıyor.

Kimliğimize elkonuyor; çünkü aileninin bize yüklediği "evkadını, karı ve anne" kimliği yaşamın hiç bir alanında peşimizi bırakmıyor. İş aramaya çıktığımızda karşımızda bu kimliğimize uygun meslekler buluyoruz; politikaya katılımımızı bu kimliğin gerektirdiği görevler engelliyor; her yerde birilerinin karısı ve annesi olarak var oluyoruz. Evlilik ve evkadınlığı bizim asıl mesleğimiz; eviçi asıl alanımız; annelik asıl kimliğimiz.

Bu meslek bölüşümü, bu alan paylaşımı, bu kimlik ayrışması, erkekler aile içinde emeğimize, bedenimize, kimliğimize elkoyabildikleri için mümkün koluyor. Bu elkoyma sayesinde, aile ve ev dışındaki bütün uğraşlar, alanlar, kimlikler erkeklere kalıyor. Erkekler çalışma, politika, bilim, sanat vb. alanların sahipleri haline geliyorlar. Erkek egemenliği de bu sahiplik değil mi zaten?

Ailenin kadın açısından sorgulanması, bu cinsiyetçi işbölümünün sorgulanması demek, erkek egemenliğinin sorgulanması demek.

Feministler için, ailenin parçalanması demek, kadınların kimliklerine sahip olmaları, yeni kimliklerinin çeşitli yönlerinin (emeklerinin, bedenlerinin, cinselliklerinin, doğurganlıklarının) tek bir erkeğin denetiminden çıkıp kendi denetimlerine bırakılması demek.

Öyleyse, feministler için ailenin parçalanması, somut olarak, şunların gerçekleşmesi anlamına gelir:

Özelleşmiş evişlerinin olabildiğince toplumsallaşması ve bunların erkeklerle kadınlar arasında eşit olarak paylaşılması.

Doğal annenin çocuğun tek annesi olmaktan çıkarılması. Çocukların bakımını birden fazla kadın ve erkeğin üstlenmesi.

Kadınların cinsellikleri ile doğurganlıklarının birbirinden ayrılması; kadınların kendi bedenleri üzerinde mutlak denetimlerinin olması.

Kadınlar için tekeşlilik, erkekler için çokeşlilik anlamına gelen her tür düzenlemenin ortadan kalkması. Meşru evlilik bağının ortadan kalkması.

KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET

Şahika Yüksel

Kadınlara yönelik şiddet yaygın ama az söz edilen bir konudur. Kadınların kendilerine ilişkin her türlü hakkın öncelikli sahibinin erkekler olduğunun var sayılması kadın bedenine yönelik şiddete ilgiyi azaltır. Aynı bakışın bir uzantısı olarak kadının şiddetin nesnesi olması olağan da karşılanır. Bedenimize şiddetin yönelmesi eski bir olgu ama buna karşı toplu ses çıkarılması yeni. Bu mücadelenin yaygınlaşmasında gelişen kadın hareketleri ve feminizmin rolü çok büyük.

Kadın yaşamında şiddete istisnasız her alanda rastlanabilir ve tüm kadınların karşılaştığı veya karşılaşma riskini taşıdığı bir durumdur. Sokakta, işte, okulda hele gece vakti ve tek başımıza dışarda isek, bir de açık saçık giyinmişsek kadının en azından bir cinsel tacizle karşılaşması kaçınılmaz. Dahası kadınların kendi 'yuvalarında' kan ve sevgi bağı olan erkekler aracılığı şiddet evde de yerini alır.

Kadına erkeklerle gelen şiddet ve cinsel saldırılar aslında birer aşağılanma ve güç ifadeleridir. Olay öldürme veya ağır yaralanma düzeyine ulaşmadığında söz konusu edilmeye değer bulunmaz, unutulur gider.

Zaten yaygın kanı mağdur durumda olan kadının, kendine yönelik şiddetin kışkırtıcısı olduğu. Kadın olaya yol açmıştır, adamı kızdırmıştır, tahrik etmiştir, en azından alttan alıp olayı engelleme görevini yerine getirememiştir.

Kadına yönelik şiddetin bilinen örnekleri ırza geçme, ensest, fahişelik, pornografide kadın bedeninin sunuluşu ve en yaygın ve meşru biçimi ile aile içinde babası, ağabeyi, kocası tarafından dövülmesidir.

Ben bu toplantıya katılanların çoğunun iki yıldır İstanbul'da farklı gruplardan feminist olan ve olamayan kadınların ve tek tek kadınların yürütmekte olduğu 'Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışma Kapmanyası'ndan haberdar olduğunu varsayarak konuşmamı daha çok ırza geçme ve toplumumuzda büyük bir tabu olan ensestle sınırlamak istiyorum. Çünkü bu tabuların kırılmasında bir feminist olarak bir taraf olduğumu

düşünüyorum.

Irza geçme bir kişinin karşı tarafın rızası dışında, zor kullanarak/korkutarak/ bir madde veya alkol etkisi ile değerlendirme yeteneğini etkileyerek gerçekleşen bir cinsel birleşmedir. Olayın suç oluşturması için erkek cinsel organının kadın kadın bedenine girmesi ve boşalmış olması şart değildir. Ama bir kadın ırzına geçildiğini söylediğinde üzerinde delil olarak spermin ve olayın tanıklarının bulunmaması onun durumunu zorlaştırır. Bu nedenledir ki, talebimiz kadının mağduriyetini kanıtlaması yerine, saldırganın suçsuzluğunu göstermesi olmalıdır. En sık 16-25 yaş grubu risk altında olmakla birlikte ırza geçilmekten muaf olunan bir yaş sınırlaması yoktur. Daha iki üç gün önce bir gazete 73 yaşında bir kadının uğradığı cinsel saldırıyı yazıyordu.

Bir erkeğin ansızın uyarılması ve kendini denetlemesinin zor olmasının olanaksız olduğu doğru değildir. Bunun en açık kanıtı dünyada ve bizde yapılan bir araştırmada saldırganın çok kez mağduru en azından tanıyor olduğunu görüyoruz. (Eskişehir Kaptanoğlu 1987: %69 tanıyor %20'si kan bağı olan kişi). Saldıran kişi kadının tanıdığı olduğunda hele eski koca/sevgili ise kadının durumunu kanıtlaması çok zorlaşır. Irza geçme eylemi kesin bilindiği zaman da daima aynı şekilde ele alınmaz. Bunun bir örneği kadının mesleğinin fahişelik olmasıdır. Bu durumda kadının hiç bir seçme hakkı olmadığına göre suç kanıtlandığında suçlunun cezası hafifleyecektir. Savaş sırasında, işgal edilen topraklarla birlikte elde edilen ganimetin bir parçası olarak kadınlara da tecavüz mubahtır. Evliliğin tanımı, kadının kocasına itaatı olduğuna göre, onun istediği her durumda sevişmeğe hazır olması beklenir. İsteksizlik gösteren kadın itaatsızdır. Evlilik içi ırza geçme tartışılmaksızın reddedilmektedir.

Irzına geçilen bir kadın olayın hemen ardından daima büyük bir zorluk yaşar. Zorluğun süresi ve ciddiyeti değişebilir.

Kadınların yaşadıkları olayı çevreye açmaları ve anlaşılmaları zorlu bir uğraştır. Karakolda, mahkemede, hastahanede hep soruşturulur ve yalanı gediği aranır. Hastahanede ise hemen 'ruh hastası', kişilik bozukluğu damgasını yer.

Kan bağı olan kişiler arasındaki cinsel ilişki olarak tanımlanabilecek ensest yurdumuzda büyük bir tabu. Çünkü ilanı halinde içinden çıktığı aileyi yıkmasa bile sarsma gücündedir. Olay sıklıkla büyük erkekten, küçük kıza, ergenlik yaşı altında ailenin diğer bireylerinden gizli olarak yönlenir. Çocuk bazı hediyelerle, bazı tehditle büyük tarafından olaya sokulur. Irza geçme olayına göre sıklıkla daha olumsuz etkileri uzun süreli olma riski taşır. Zira ırza geçme olayında kadının olayı ve suçu yöneltene kızma olanağı vardır. En yakını ve güven kaynağı olan kişiden kendine yönelen tacizde çocuğun sığınacağı yer kalmamıştır. Ayrıca küçük yaşta, aileyi yıkma riski olan büyük bir sırrı taşımak ağır gelir.

Olayın bir başka özelliği, erkeğin yaptığı eylemden yine bir kadın, anne sorumlu tutulur. Kocasını tatmin edemedi, kızını koruyamadı, ailesinin bütünlüğünü sürdüremedi diye.

Sonuç olarak,

Şiddete maruz kalmak veya şiddete maruz kalma tehdidi altında yaşamak kadını eve, özel yaşama kapatarak var olan erkek egemen cinsiyete dayalı iş bölümünü sürdürmektedir. Bu açıdan, feminizmin önemli

bir sloganı olan 'özel alan politiktir', kadınlara yönelik şiddetle mücadelede anahtar bir kavramdır. Kadınlar tek tek evlerinde yaşadıkları bu zorlukları konuştukça, paylaştıkça yaşadıkları zorlukların kendi eksiklik, beceriksizliklerinden gelmediğini, kadınlık durumunun bir sonucu olduğunu anlama şansları olacaktır.

Şiddet kullanan ve 'normal' erkek ayrımı geçerli değildir. Erkeklerin kadınlara şiddet kullanmasının işsizlik, kıskançlık, eğitimsizlik, hastalık gibi mazeretleri vardır. Aslında kadınlara yönelik şiddet, erkeklerin ayrıcalıklı ve kadınları denetleme haklarına sahip olmaları ile bağlantılıdır. 1988-Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre görüşülen 2264 erkeğin % 62'si erkeğin evde tek otorite olduğu ve kadınların ona itaat etmesi gerektiğine inanıyor. Aynı erkeklerin %45'i 'kocasına itaat etmeyen kadının dövülmesinden' yana.

Aile, ceza, hukuk, sağlık kurumlarının işleyişi kadına yönelik şiddeti toplumsal ön yargılarla uyumlu bir biçimde ele almakta. Bize yönelik şiddet olayları ile mücadele edebilmek için öncelikle bunları yaşadığımızda ifade etmeliyiz ve yaşayan kardeşlerimize karşı önyargısız olmalıyız. Çünkü yaşadıklarımıza itiraz etme ve engelleme sorumluluğu bize aittir. Bu anlamda, iki yıldır yaşanan 'Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası' yüz güldürücü bir mücadelenin örneği olmuştur.

KADINLARIN KURTULUŞUNDAN NE ANLIYORUZ?

Nesrin Tura

Kadın mücadelesinin hedefi olarak "kadın kurtuluşu", kadın hareketi içinde yeralan bir çok kadın ve grup tarafından benimsenen bir perspektif. Biz sosyalist feministler için kurtuluş, kadın olduğumuz için ezilmekten kurtulmak anlamına geliyor.

Biz kadınlar, esas olarak az gelişmişlik, ekonomik koşulların olumsuzluğu vb. nedenlerle ezilmiyoruz; mücadele etmek için de önce bunların düzelmesini beklemeyeceğiz.

Biz kadınlar sadece anti demokratik uygulamalar yüzünden ezilmiyoruz; dolayısıyla da mücadelemizi demokrasi mücadelesine hapsetmiyor, kurtuluş mücadelesinden sözediyoruz.

Bizler yalnızca ve esas olarak eğitimsizlik, kültürsüzlük nedeniyle ezilmiyoruz; kurtuluşumuz daha çok kitap okumaktan ve erkekleri eğitmekten geçmiyor.

Biz kadınlar, ezilmemize rıza gösterdiğimiz için ezilmiyoruz, erkek egemenliği yüzünden, erkekler bizi ezdiği için eziliyoruz ve bizi ezenleri ikna etmek bizim sorunumuz değil.

Bu yüzden eşitlik değil kurtuluş diyoruz. Yüzyıllardan beri süregelen cinsiyetçi sistem içinde eşitlik, erkek egemen değerlerle, standartlarla belirlenen bir eşitlik anlamına gelir. Biz erkeklerle erkeklerin çizdiği çerçeve içinde, onların koyduğu kurallara göre eşit olmak değil, bu erkek egemen oyunun kurallarını bozmak istiyoruz. Başarılı kadın olmak, erkeklerle eşit kadın olmak için erkekleşmek gerekiyorsa, bunun adı kadın-erkek eşitliği olmaz.

Bizim perspektifimiz eşitlik değil çünkü eşitlik perspektif değil, bir aldatmaca. Bedenimize, emeğimize, kimliğimize yüzyıllardan beri el koyanların bize eşitlikten sözetmesi, "hodrimeydan! buyrun siz de katılın" demesi bizle alay etmektir, ezilmişliğimizi, yetersizlik, aşağılık, suçluluk duygularıyla pekiştirmeye çalışmaktır. Biz soyut ilkelerden sözetmiyoruz;

eşitlik değil tazminat istiyoruz, kadınlara her alanda pozitif ayrımcılık diyoruz.

Bütün bunlar kısmi kazanımlar bizi ilgilendirmez anlamına mı geliyor? Kesinlikle hayır. Kısmi kazanımlar için mücadele bizim için erkek egemenliğini teşhir etmenin, sesimizi duyurmanın, kadın dayanışmasını ve örgütlülüğünü geliştirmenin aracıdır. Her kısmi kazanım kurtuluşumuza giden yolda bir mevzi haline getirilmelidir. Ama erkek egemenliğinin son izleri silininceye dek "bize bu kadarı yeter" demeyeceğiz.

Özgürlük güzel bir sözcük ama biz perspektifimizi özgürleşme olarak da tanımlamıyoruz. Önümüzde sabırlı ve inatçı bir mücadele ile geçirmemiz gereken uzun yıllar varken özgürleşmeden sözetmek sanki biraz soyut kaçıyor, bizi yatıştırmak için yapılan bir vaadi andırıyor. Kurtulmadan özgürlük olmaz. Kurtuluşumuz için hiç bir şeyi, hiç kimseyi beklemek zorunda da değiliz. Hiç bir kurtuluş mücadelesini ezenlerle ezilenlerin elele verdikleri görülmemiştir. Eğer bir gün özgür olacaksak, bu, bize ellerini uzatan iyi kalpli egemenlerin sayesinde değil, elele mücadele eden kadınların sayesinde olacaktır.

Ezilmemizi mümkün kılan ve sürdüren güç ne? Neden kurtulmak istiyoruz?

Biz ezilmemizi ayrımcılık olarak değil cinsiyetçilik olarak tanımlıyoruz. Çünkü cinsiyetçilik, kapitalizmin kendi çıkarları için yarattığı ayrımcılık biçimlerinden çok daha köklü ve nitel olarak farklı bir egemenlik biçiminin adıdır. Ayrımcılık bu köklü egemenliğin şu ya da bu alandaki yansıma biçimidir. Ayrımcılık ezilmemizin nedeni değil somut sonucudur.

Cinsiyetçiliği kapitalizmin ya da feodalizmin vb. sıfatlarından, niteliklerinden biri olarak da görmüyoruz. Cinsiyetçilik, yüzyıllardan beri süregelen köklü, yaygın, bütünsel ve sistematik bir egemenlik biçimidir; hiç bir üretim tarzının uzantısı ya da sonucu değildir. Feminizmimizi bu özgül sisteme karşı mücadelenin özgül ideolojisi olarak tanımlıyoruz. Cinsiyetçi sistem her yeni üretim tarzıyla eklemlenip, onun tarafından belirlenirken, aynı zamanda onu belirleyen, biçimlendiren bir sistemdir. Bugün cinsiyetçilik kapitalist üretim ilişkilerinde kökleşmiştir. Bu nedenle kapitalizmin yıkılması kadınların kurtuluşunun önkoşuludur. Sosyalizmin kadınlar için mümkün kılacaklarını anlamak ve anlatmak önemlidir ama sosyalistlerin kadınlara kurtuluşlarını bahşedeceklerini sanmak büyük bir yanılgı olur. Kadınlar kendi kurtuluşları için mücadeleye girmedikçe, her alanda özgül taleplerini yükselterek kadın politikasını somutlaştırmadıkça, hiç bir vaadin gerçekleşme olasılığı yoktur. Özgül bir sistem olan cinsiyetçi sistem kapitalizmle birlikte kendiliğinden ortadan kalkmayacaktır; kadınlar cinsiyetçi sistemin kökünü kazıyana dek örgütlü bir biçimde savaşmadıkça, cinsiyetçi sistem kapitalizm sonrası sistemlere de sızmaya onlarla da bütünleşmeye devam edecektir. Kadın olarak ezilmemize olanak sağlayan cinsiyetçi sistemdir. Ezilmekten kurtulmak, bütün uzantılarıyla birlikte cinsiyetçi sistemi yıkmaktır.

Kadın mücadelesi politik iktidara çarparak, onunla yüzyüze gelerek ilerler ama bu mücadelenin hedefi politik iktidarı yıkmak ele geçirmek değildir. Bizim kurtuluşumuz o kadar kolay değil. Kadın mücadelesi toplumun her alanına yayılan erkek iktidarını yıkmayı hedefler, her yere sızan cinsiyetçiliği, feminist bir bakış açısıyla sorgulamayı amaçlar.

Cinsiyetçilik yatak odamızdan, işyerimize dek tüm yaşantımıza sızmış durumda, öyleyse her yer, hem özel alan hem kamu alanı kurtuluş mücadelesinin alanı olmak zorundadır.

Kurtuluşumuz cinsiyetçi sistemin yokolması ise, ne zaman kurtulmuş olacağız? Kurtuluşumuz ne anlama gelecek?

Kadının bedenine, emeğine, kimliğine elkonulmasının temeli olan cinsiyetçi toplumsal işbölümü bütün alanlarda ortadan kalktığında kurtulmuş olacağız:

- Birlikte yaşadığımız insanların yemekten çamaşıra dek tüm işlerini yapmak artık bizim görevimiz olmadığında, mümkün olduğunca kollektifleştirilen bu işleri kadınlar ve erkekler paylaştığında,
- Doğurduğumuz çocuklara tek başına bakmak zorunda kalmadığımızda,
- Canımız istediği zaman, istediğimiz sayıda, istediğimiz erkekten çocuk doğurabildiğimizde,
- Cinselliğimizi üreme faaliyetinden bağımsız bir biçimde yaşayabildiğimizde,
- Evlere hapsolmak zorunda kalmadığımızda,
- Sokaklar bize de ait olduğunda,
- Cinsel taciz,dayak,tecavüz tehdidi tümüyle ortadan kalktığında,
- Üretimde kadın erkek işleri ayrımı yokolduğunda,
- Yaptığımız işler düşük ücretle ödenen ve biz yaptığımız anda prestij kaybına uğrayan işler olmaktan çıktığında,
- Yapmadığımız işler toplumsal bakımdan önem kazanıp, aşağılanmamıza neden olmadığında,
- Politikaya, sanata, bilime erkeklerin koyduğu kurallara göre değil, kendi kimliğimizle kendi varoluş biçimimizi belirleyerek katılabildiğimizde,

Yani ancak yepyeni bir dünya kurulduğunda kurtulmuş olacağız. Kurtuluşumuz, hiçbir egemenlik ilişkisine dayanmayan yepyeni kadın ve erkek kimliklerinin oluşması anlamına gelecek ve kurtuluşumuz bizim, biz kadınların eseri olacak.

ÖRGÜTLENME

Banu Paker

Kadınlar sadece kadın koldukları için eziliyorlarsa, özgül ezilmişliklerine karşı mücadele etmelidirler. Mücadeleden söz etmek, bu mücadeleyi kimlerin vereceği; nasıl bir mücadele olduğu; ve ne tür araçlarla verileceği hakkında sorular sormak da demektir. Hele kadınların durumlarının düzeltilmesinden değil, kurtuluşlarından söz ediyorsak tartışacağımız örgütlenme biçimleri, talepler, eylem türleri, sloganlar bu doğrultuda düşünülmelidir.

Kadınların kurtuluşunu hedefleyen bir hareketin bağımsız olması gerektiğinden söz etmek yeterli değildir. Bu bağımsızlığın tanımlanması, içinin doldurulması gerekir.

Kimden ve nasıl bağımsız?

Partilerden, örgütlerden, erkeklerden... Söz konusu olan, herhangi bir siyasi eğilimin ya da toplumsal bir grubun kararlarına ve politik gereksinimlerine bağımlı olmayan; kadınların kendi başlarına yürüttükleri, kendi sorunlarını çözmek üzere mücadele eden; örgütsel bağımsızlığın yanısıra politik bağımsızlığını da koruyan bir hareket. Erkek egemen toplumun baskısına karşı şu ya da bu düzeyde mücadele etmek üzere örgütlenen bütün kadınları meşru gören; bu mücadelede belirleyici olanın, kadınların (farklı sınıflardan, uluslardan, kültürlerden gelseler de) kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarına karşı mücadele olduğunu gören bir hareket.

Kadınların ezilmelerinin ortak olduğu tespiti, kurtuluşlarına giden yolda, mücadelelerinin tek ve aynı yapı içinde verilerek yürütüleceği anlamına gelmiyor. Kadınları sadece ve sadece kadın olma noktasında toparlamak olanaklı değil. Kadınların konumlarının farklılığını ve çeşitliliğini kabul ediyorsak, mücadele alanlarını farklı ihtiyaçlara göre ayırmak ve her alanın ihtiyaçlarına uygun düşen örgütlenme biçimleri yaratmayı hedeflemeliyiz. Hareketin çok parçalı olduğunu kabul etmek çok sesli olduğunu da kabul etmektir. Bu noktada sorun, bizim niyetlerimizin ötesinde, sözünü ettiğim çok parçalılığın, çok sesliliğin, kadınların nesnel durumlarının bir ifadesi olduğunu görmek ve bu durumdan ötürü telâşa kapılmamaktır. Tersine kadın hareketinin çok sesliliği, hareketi zenginleştirecek, ufkunu genişletecektir.

Eğer feminizm en geniş tanımıyla, topluma kadın bakış açısıyla

yeniden bakılması, sorgulanması ise; sadece kadının toplum içindeki özgül konumunun incelenmesinin ötesinde cinsler arası hiyerarşinin yok edilmesine karşı mücadele veriyorsa, mevcut, yerleşik örgütlenme biçimlerinin eleştirisini de içermek durumundadır.

Feminizmin kadın mücadelesine katkısı, yaratılacak örgütlerin tek başlarına hedef olarak ele alınmamasına dayanmaktadır. Örgütlenme süreci yaratılan örgüt kadar önemlidir: Çünkü mücadele ederken bir yandan da var olanı değiştirmeyi, dönüştürmeyi de hedeflemeliyiz. Bu ne demektir. Bu süreç, mücadele eden kadınların, 'hayatlarını artık eskisi gibi yaşamak istemedikleri bir noktada başlar; bu bir başkaldırının ilk belirtisidir. Bu yetmez. Kadınlık durumlarının ince ince konuşulup, deşilmesine, didiklenmesine ihtiyaç vardır. Bu da yetmez. Deneylerin aktarılması gerekir. Kişisel ilişkilerin dönüştürülmesinin yolları ancak böyle açılabilir. Kişisel olanın politik olduğu ancak böyle gündeme gelebilir. Kadınlar arası ileşitimsizlik, uzaklık, böyle aşılabilir. Ezilmemizde yalnız olmadığımızın, kurtuluşumuzun da yalnız olamayacağının bilinci ancak böyle oluşabilir. Bu süreç aynı zamanda ezilen bir taraf olan kadınların ezenlere karşı geniş bir birlik oluşturduğu, dayanışmanın güvenle pekiştiği bir süreçtir. Bunu küçümsemeyelim, abartmayalım da...

İlkelerimiz şunlar olmalıdır: Gönüllülük, öz etkinliklerin gelişmesine ve arttırılmasına uygun yapılar yaratmak. Kişiselliği yok etmeden kollektif kararlar alabilmek, hiyerarşilere karşı olmak, yönetim kurulları yerine, her kadının etkinliklerin yürütmesinde yer almasını sağlamak. Oylamalar yerine ikna yöntemlerinin yerleştirilmesi. Sadece çoğunluğun değil azınlığın ve tek tek kadınların haklarının korunmasını güvenceye almak. Rotasyonla çalışma, uzmanlaşmayı zararsız hale getirme. Etkinliklere katılan bütün kadınlara eşit derecede söz ve karar hakkı. Temsili değil, doğrudan demokrasi.

Mücadelenin yükselttiği taleplerin demokratik niteliği, kadın örgütlerinin, yapılarının işleyişinin doğrudan demokratik olduğu sonucunu doğurmaz. Demokratiklik, işleyişteki demokrasi unutulduğunda hiç bir anlam ifade etmez.

Bu noktada, kadın mücadelesini demokratik hakların kazanımı ile sınırlı gören anlayışlara değinmek istiyorum. Kadın mücadelesini böyle görmek, hareketin hem tek tek kadınları hem de bir bütün olarak kendisini dönüştüren, radikal yanlarını görmemektir. Oysa kadınların kurtuluş perspektifiyle yola çıkan bir hareketin yükselttiği her talep mevcut düzenin sınırlarına çarpma, kurumsal- hukuksal çerçevede çatlaklar açmak durumundadır. Aileyi parçalamaktan söz ederken, cinsiyetçi işbölümüne toplumun bütün alanlarında karşı çıkarken, nasıl olur da kadın hareketini sadece bir takım demokratik kazanımların elde edilmesi mücadelesiyle sınırlı görebiliriz?

Bunun ötesinde "demokratik kitle örgütleri" anlayışının bir uzantısı olarak karşımıza çıkan "Demokratik Kadın Örgütlenmeleri" gibi muğlak ve gerçekçi olmayan bir modeli, kadın hareketinin "toparlanmasını" sağlayacak "tek" ve "mümkün" bir çözüm yolu olarak nasıl önerebiliriz?

Bu öneri şu iki zaafı içinde taşımaktadır: Birincisi, mevcut düzenin içinde kalan, burjuva hukukuna göre düzenlenmiş derneklerin, örgütlerin sınırlarına hapsolmayı; ikincisi hedefi politik iktidarı almak olan ve

örgütlenme modelini bu hedefe göre belirleyen sosyalist örgütlenmelerden etkilenmeyi.

Bu iki zaafa işaret ederken savunduğum nokta ne örgütsüzlük, ne de gevşek yapılar. Ne de tek başına merkeziyetçiliğe karşı olmak. Sorun burada düğümleniyor. Soruları iyi sormalıyız. Kadın hareketinde ya da tek tek örgütlerin içinde "merkezileştirilecek" olan nedir? Bir politik hattın, bir yönelişin, kadınlarla ilgili bir talebin, bir sloganın "merkezileştirilmesi"dir söz konusu olan. Bir yapının merkezi olarak örgütlenmesi değil. Farklı yapıların, farklı örgütlerin ve örgütsüz kadınların birarada iş yapmalarını mümkün kılacak, etkin kılacak bir işbirliğinin yaratılmasıdır. Burada sözü edilen "merkeziyetçilik" işlevseldir. Her ayrı özgül alanda verilen mücadelenin politik olarak vurucu olabilmesine olanak veren politik bir koordinasyondur. kadın hareketini, bilinç yükseltme gruplarından mahalle gruplarına, işyerilerinde örgütlenen gruplardan eylem birliklerine kadar çeşitleri olabilen geniş bir yelpaze olarak düşündüğümüzde, hareketin sürekli kılınmasının, etkisinin sönümlenmemesinin sağlanmasının çok büyük önemi olduğu açık. Ancak bu sorunlara önerilen çözümler de gerçekçi olmak durumunda. Ev kadınlarından, öğrenci kadınlara, burjuva kadınlardan, küçük burjuva kadınlara,dul kadından çocuklu kadına, türk kadınından kürt kadınına kadar, bütün bu kadınları sadece kadın olmalarını temel alan bir yaklaşımla, tek bir örgütsel çatı altında toplamak yanılsaması yerine, hedefi belirli, işlevini yerine getirdiğinde dağılan ve mücadelesine ayrı kanallar aracılığıyla devam eden örn. kampanya türü örgütlenmelere omuz vermek gerekli. Dayak gibi, şiddet gibi, cinsel taciz gibi, yasalardaki ayrımcılık gibi konularda, propaganda ağırlıklı etkinlikler yaratmak. Belirli konular etrafında oluşan kampanyaların yanısıra her grubun kendine seçtiği alan içinde örneğin, mahallelerde, sendikalarda, işyerlerinde ya da hemşireler arasında kalıcı, sürekli örgütlenme biçimleri oluşturmak. Uzun süreli propagandadan çok, hedefi sınırlı ve kısa vadeli, aniden toparlanabilen (örn. hamile kadınların işten atılmalarına karşı) kadınlara karşı uygulanan her türlü baskı ve aşağılamaya karşı taraf oluşturabilecek, temeli cinsiyetçiliğe karşı olmaya dayanan eylem birlikleri örgütlemek. Erkek egemenliğine, cinsiyetçiliğe karşı kadın örgütlerini ve gruplarını (iç-örgütsel işleyiş ve çalıştığı alan farklı olsa da) biraraya getiren, bir tür koordinasyonu sağlayan platformlar yaratmak.

Kuşkusuz kadın hareketine ilişkin tartışabileceğimiz seçenekler bu örneklerle sınırlı değil. Önemli olan şu: Bütün kadınların bir "kitle" örgütünde sürekli birlikteliğini mümkün görmüyor ve savunmuyoruz. Ama bu, kesinlikle "örgütlenmeye karşı" olduğumuz anlamına gelmiyor.